

DEBRECENI EGYTEM
BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR
MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK

Nyelvi változók vizsgálata kárpátaljai középiskolások körében

Témavezető:
Kis Tamás
egyetemi docens

Készítette:
Lőrinc Bernadett
magyar II. MA

DEBRECEN, 2019

Tartalom

BEVEZETÉS	6
A kutatás tárgya	6
A kutatás célja	7
Hipotézisek	7
I. A VIZSGÁLAT ELMÉLETI HÁTTERE	8
1.1 A nyelvi változó fogalma	8
1.2. A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai	9
1.3. A kárpátaljai magyar nyelvhasználatról	9
1.4. A Kárpátaljai magyar oktatásról	10
II. A KUTATÁS MÓDSZERTANA	12
2.1. Korábbi magyar minták	12
2.3. A kérdőív összeállítása	13
III. A FÜGGŐ ÉS A FÜGGETLEN VÁLTOZÓK BEMUTATÁSA	15
3.1. A nem nyelvi (független) változók leírása	15
3.1.1. Nem	15
3.1.2. Iskolázottság	16
3.1.3. A foglalkozás	16
3.1.4. Településtípus	16
3.1.5. Nemzetiség	17
3.2. A nyelvi (függő) változók leírása	17
3.2.1. A <i>-t</i> végű igék kijelentő módja	17
3.2.2. Hiperkorrekció a <i>-t</i> és <i>-szt</i> végű igék felszólító módjában	18
3.2.3. Az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű <i>-nVk</i> toldalék illeszkedése	18
3.2.4. Inessivusi szerepben használt <i>-bV</i>	18
3.2.5. Hiperkorrekt inessivusi raghasználat	19
3.2.6. A <i>kell</i> állítmány jövő ideje	19
3.2.7. A <i>hová?</i> kérdésre felelő <i>-nál/-nél</i> helyhatározórag <i>-hoz/-hez/-höz</i> helyett (<i>nálunk/hozzánk</i>)	19
3.2.8. Az <i>-e</i> kérdőszó szórendi helye	20
3.2.9. A hasonlítás kifejezése	20
3.2.10. Analitikus szerkezetek	20

3.2.11. A főnevek egyes és többes száma.....	21
3.2.12. Fölösleges névmási tárgy használata	21
3.2.13. Kicsinyítő képzők gyakorisága.....	21
VI. VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK	22
4.1. A független változók hatásai a nyelvi változókra.....	22
4.1.1. A <i>-t/-szt</i> végű igék kijelentő módja.....	22
4.1.2. Hiperkorrekció a <i>-t/-szt</i> végű igék felszólító módjában.....	24
4.1.3. Az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű <i>-nVk</i> toldalék illeszkedése.....	25
4.1.4. Inessivusi szerepben használt <i>-bV</i>	27
4.1.5. A hasonlítás kifejezése	29
4.1.6. A kicsinyítő képző gyakorisága.....	30
4.1.7. Főnevek egyes és többes száma.....	31
4.1.8. A kell állítmány jövő ideje	33
4.1.9. Az <i>-e</i> kérdőszó szórendi helye.....	35
4.1.10. A <i>hová?</i> kérdésre felelő <i>-nál/-nél</i> helyhatározórag <i>-hoz/-hez/-höz</i> helyett (<i>nálunk/hozzánk</i>).	36
4.1.11. Analitikus szerkezetek.....	38
4.2. A szülők iskolai végzettségének hatása a nyelvi változók típusaira	41
4.3. Attitűd–vizsgálat.....	45
ÖSSZEGZÉS.....	48
IRODALOM	50
MELLÉKLET	52

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra. Az iskola típus hatása a <i>-t/-sz</i> t végű igék kijelentő módjának stigmatizált változatára	23
2. ábra. A nemek hatása <i>-t/-sz</i> t végű igék kijelentő módjának stigmatizált változatára.....	23
3. ábra. Az iskola típus hatása a <i>-t</i> végű igék hiperkorrekt alakjaira.....	24
4. ábra. A nem hatása a <i>-t</i> végű igék hiperkorrekt alakjaira.....	25
5. ábra. Az iskola típus hatása az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű <i>-nVk</i> toldalék illeszkedésének standard változatára.....	26
6. ábra. A nem hatása az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű <i>-nVk</i> toldalék illeszkedésének standard változatára	27
7. ábra. Az iskola típus hatása az inessivusi szerepben használt <i>-bV</i> változóra	28
8. ábra. A nem hatása az inessivusi szerepben használt <i>-bV</i> változóra.....	28
9. ábra. Az iskolatípus hatása a hasonlítás kifejezésének standard változóira.....	29
10. ábra. A nem hatása a hasonlítás kifejezésének standard változóira	30
11. ábra. Az iskola típus hatása a kicsinyítő képző alkalmazására	31
12. ábra. Az iskolatípus hatása a főnevek egyes és többes számának használatára.....	32
13. ábra. A nemek hatása a főnevek egyes és többes számának használatára	32
14. ábra. Az iskolatípusok hatása a <i>kell</i> állítmány jövő idejének standard és nem standard változópéldányaira	34
15. ábra. A nemek hatása a <i>kell</i> állítmány jövő idejének standard és nem standard változópéldányaira	34
16. ábra. Az iskola típusok hatása az <i>-e</i> kérdőszó nem standard szórendi helyére	35
17. ábra. A nemek hatása az <i>-e</i> kérdőszó nem standard szórendi helyére.....	36
18. ábra. Az iskola típus hatása a <i>hová?</i> kérdésre felelő <i>-nál/-nél</i> helyhatározórag <i>-hoz/-hez/-höz</i> helyett (<i>nálunk/ hozzánk</i>) nem standard változatára.....	37
19. ábra. A nemek hatása a <i>hová?</i> kérdésre felelő <i>-nál/-nél</i> helyhatározórag <i>-hoz/-hez/-höz</i> helyett (<i>nálunk/ hozzánk</i>) nem standard változatára.....	37
20. ábra. Az iskola típus hatása a nem standard és standard analitikus szerkezetekre.....	38
21. ábra. A nemek hatása a nem standard és standard analitikus szerkezetekre	39
22. ábra. Az iskolatípus hatása a lexikai kölcsönzések megoszlására.....	40
23. ábra. A nemek hatása a lexikai kölcsönzések használatára.....	41
24. ábra. A szülők iskolai végzettségének megoszlása	41
25. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a <i>-t/-sz</i> t végű igék standard válaszaira, valamint a hiperkorrekt alakokra.....	42

26. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a hasonlítás kifejezésére, az inessivusi szerepben használt <i>-bV</i> változóra és az analitikus szerkezetekre.....	43
27. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a főösleges névmási tárgy, a kicsinyítő képző és a főnevek egyes és többes számának standard válaszainak eloszlására	43
28. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a kell állítmány jövő idejének, az <i>-e</i> kérdőszó szórendi helyének és az <i>-nVk</i> toldalék illeszkedésének változóira	44
29. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a lexikai kölcsönzések használatára.....	45
30. ábra. K7: <i>Véleményed szerint hol beszélnek a legszebben magyarul?</i>	46
31. ábra. A minta megoszlása a továbbtanulási arányokra.....	46
32. ábra. K8: <i>Véleményed szerint Kárpátalján hol beszélnek szebben?</i>	47

BEVEZETÉS

Az anyanyelvi nevelés kérdése az utóbbi évek egyik leginkább érdeklődésre számot tartó tematikája mind a nyelvészet, mind az oktatás, mind a politika részéről, a magyar nyelvterület egészén, többségi és kisebbségi helyzetben egyaránt. A kárpátaljai magyar kisebbségi közösség számára az anyanyelv és az anyanyelvű oktatási intézmények megőrzése nemcsak oktatási, hanem nyelv- és nemzetpolitikai kérdés is (Beregszászi 2011:32).

A kisebbségi magyar anyanyelvű nevelés céljának megfogalmazásában Szépe György szavait idézem: „Véleményem szerint ugyanis az iskolának – itt a nemzeti kisebbségek iskolájának vagy iskolán kívüli tanfolyamfolyami rendszerének – fel kell készíteni a fiatalokat az anyanyelvhasználattal kapcsolatos teljes kör megismerésére és kezelésére. Természetesen mindez az iskolai szocializáció, nevelés és oktatás folyamatában, megfelelő fokozatossággal értendő. Ez azt jelenti, hogy az iskolai anyanyelv-oktatásnak el kell mozdulnia a nyelvtan és a nyelvművelés/helyesírás oktatásának hagyományos körétől. Ezeket persze nem kell elhagyni, hanem ki kell egészíteni olyan témákkal, mint a szociolingvisztika, a pszicholingvisztika, a kétnyelvűség, sőt a nyelvpolitika és a nyelvi jogok” (Szépe 2001: 67).

E szemlélet jelei mutatkoznak meg az anyanyelvi nevelésben Kárpátalján. Az első sikeres lépés az anyanyelv oktatás tartalmának módosítása és kodifikálása volt (2005). Jelentős változáson ment keresztül a középiskolai oktatás is. A grammatikai központú oktatást a nyelvhasználat körébe tartozó stilisztika, szociolingvisztika és retorika váltotta fel. A folyamatban lévő szemléletváltás az oktatás módszereit is érinti. A szubtraktív (felcserélő) módszert, amelyben kizárólag a nyelv sztenderd változata jelenik meg és minden ehhez viszonyított eltérést hibaként stigmatizál fokozatosan felváltja a nyelvi változatosságot tényként kezelő, a nyelvváltozatok szerepét fel-, illetve elismerő úgynevezett additív (hozzáadó) szemlélet, kontrasztív módszerek és a funkcionalitás bevezetése (Beregszászi 2012: 64).

A kutatás tárgya

Kutatásom tárgya a kárpátaljai magyar anyanyelvű oktatásban megjelenő szemléletváltás hatékonyságának bemutatása, a nyelvhasználat társadalmi rétegződésének vizsgálata, valamint a magyar nyelvhasználatban megjelenő nyelvi változók megítélésének és használatának a kérdése. Kutatásomban három oktatási intézmény diákjainak nyelvhasználatán keresztül vizsgálom a nyelv társadalmi rétegzettségét, a kétnyelvű környezet

kontaktus hatásait, a nyelv változatosságát a nyelvi változást.

A kutatás célja

A vizsgálat célja a kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződésének feltárása, a különféle nyelvi formákhoz kapcsolódó társas jelentések megállapítása és a nyelvi változások vizsgálata.

Hipotézisek

A kutatás során az alábbi hipotéziseket vetem fel:

- A kárpátaljai magyar anyanyelvű nevelésben történő szemléletváltás hatással van a diákok nyelvhasználatára, írásbeli tesztfeladatok megoldása közben a standard nyelvi változókat részesítik előnyben
- Szignifikáns különbség van a különböző típusú oktatási intézmények nyelvi ítéletalkotása és megnyilvánulásai között. A standard válaszok aránya nagyobb a magasabb presztízsű tehetséggondozó intézményben.
- A nyelv társadalmi rétegződése kimutatható a minta alapján. A magasabb végzettséggel rendelkező szülők gyerekei jelentősebb arányban használják a nyelvi változók standard változatait. A középfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei pedig magasabb arányban használják a nyelvi változók hiperkorrekt alakjait.
- A lexikai kölcsönzések, valamint a kétnyelvű környezet hatására kialakuló kontaktus jelenségek nagyobb arányban fordulnak elő a kétnyelvű oktatási intézményben.
- A kontaktushatás következtében kialakuló változók, mint a főnevek többes számának gyakorisága, a kicsinyítő képző gyakori használata és a fölösleges névmási tárgy használata nem jelentkezik erőteljesen a vizsgált térségben.
- A legstigmatizáltabb nyelvi változók a *suksükölés* és a *nákolás* változói mutatják a legtöbb nem standard választ.

I. A VIZSGÁLAT ELMÉLETI HÁTTERE

1.1 A nyelvi változó fogalma

A hagyományos magyar leíró nyelvészeti szemlélet szerint a magyar nyelv vízszintesen és függőlegesen tagolódik. A vízszintes tagolódás szerint nyelvjárásokat, a függőleges alapján réteg- és csoportnyelveket különít el a tradicionális felosztás, és mindezek fölé helyezi az úgynevezett irodalmi nyelvet és annak beszélt változatát, a köznyelvet. Az újabb felosztások a nyelvjárások és az irodalmi nyelv/köznyelv közzé beékeli az úgynevezett regionális köznyelvet, is mint átmeneti változatot (A. Jászó 1997: 44-45).

Ezekkel a kategóriákkal szemben a szociolingvisztika dinamikus rendszerben gondolkodik, ahol minden egyes nyelvváltozat maga is változatokban él, folytonosan változik miközben valamennyi változat kapcsolatban van egymással (Sándor 2001). Ebben a szemléletben a nyelvi egységek (hangok, morfok, szavak stb.) olyan változók, amelyeknek a kombinációs lehetőségeit nemcsak a velük együtt előforduló nyelvi elemek korlátozzák, hanem a velük együtt előforduló társas és társadalmi körülmények is (Kontra 2003: 21). Labov a variáció-elmélet kapcsán alakította ki a nyelvi (szociolingvisztikai) változó nyelvi egység fogalmát (Trudgill 1997). Mi is tehát a nyelvi változó?

Az olyan nyelvi egységeket, amelynek egynél több megvalósulási formája van nyelvi változónak nevezzük. Ezek a megvalósulási formák a nyelvi változó változatai. Előfordulása függhet a nyelvi, illetve a társadalmi tényezőktől. Nyelvi változó például a *-ban/ -ben* rag. Nyelvi tényező pedig az illeszkedés törvénye, hogy az egyik szóhoz mély a másik szóhoz a magas magánhangzót tartalmazó változót illesztjük: *ház-ban*, de *kert-ben*. Társadalmi tényező befolyásolja, hogy a beszélt nyelvben ejtjük-e a rag végén az *n* mássalhangzót. Minél közvetlenebb a társalgási helyzet, illetve minél alacsonyabb a beszélő társadalmi státusa, annál kisebb a rag végi *n* előfordulása (Váradi 2003: 355–356).

Nyelvi változók a nyelv valamennyi szintjén előfordulnak. Vannak alaktani (*olvasnék – olvasnák*), szókészletteni (*bulcska – zsemle*), mondattani változók (*Nem jössz-e el holnap? – Nem-e jössz el holnap?*)

A szociolingvisztika feladata, annak a vizsgálata, hogyan befolyásolja a társadalmi környezet a nyelvi változók változatainak előfordulását, illetve, hogy milyen rendszerűséggel figyelhető meg a változók előfordulásában (Beregszászi–Cserniczkó 2006: 14). Ahhoz, hogy meg tudjuk vizsgálni a társadalmi hatásokat a kárpátaljai magyar nyelvhasználatra

vonatkozóan ismernünk kell a régió nyelvi összetételét, nyelvhasználatát és mivel a kutatásom oktatási intézmények nyelvhasználatára irányul ezért az oktatást befolyásoló tényezőket is meg kell ismernünk. A továbbiakban Kárpátalja népességföldrajzi viszonyairól, nyelvi helyzetéről és az magyar anyanyelvű oktatásról lesz szó.

1.2. A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai

A legutóbbi népszámlálás (2001) adatai alapján Ukrajna legnyugatibb megyéjében, Kárpátalján a magyar nemzetiségűek száma 151 516 ezer, a magyar anyanyelvűeké 158 729 volt (Csernicskó 2010: 16). Az anyanyelv és a nemzetiség Kárpátalja lakosságának 97,1%-ánál megegyezik.

Kárpátalja népességének egyik alapvető vonás a soknemzetiségűség, ezt erősítette meg a 2001-es összukrajnai népszámlálás. A megyében az összeírás alkalmával összesen több mint 100 nemzetiség képviselőit vették számba. Közülük azonban csak öt aránya haladta meg az ösznépelességben belül az 1%-ot. Az adatok alapján Kárpátalja népességének 81,0%-a ukrán, 12,7 %-a magyar, 2,9 %-a orosz és 2,6%-a román nemzetiségű (Csernicskó 2010: 16–17).

A magyar nemzeti identitást és az anyanyelvet könnyebb megtartani olyan településen, ahol a magyarok többségben vannak. A népszámlálási adatok szerint a kárpátaljai magyarok majdnem fele, 46%-a olyan helységben él, ahol arányuk meghaladja a 80%-ot, 62%-a pedig olyan településen, ahol a magyarok többséget alkotnak. Ezek a települések kevésbé vannak kitéve az asszimilációnak. A beolvadás leginkább a kárpátaljai nemzetiség 18%-át kitevő szórvány magyarságot fenyegeti, amely a lakóhelyén kevesebb, mint 20%-os arányt ér el.

A megyében a magyarság csak egy közigazgatási egységben volt többségben, a Beregszászi járásban. A járás majdnem teljesen a magyar nyelvterülethez tartozik, bár számos 20. századi ukrán telepes falú képez benne nyelv-szigetet (Csernicskó 2010: 17).

1.3. A kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

A kisebbségiek nagyon gyakran olyan környezetben élnek, ahol nemcsak egy, hanem több nyelv használatos. A mai Kárpátalja területén számos nemzetiség képviselői élnek egymás mellett (sok településen együtt is), és ezek a közösségek különböző nyelveket használnak. Az ilyen helyzetet két- vagy többnyelvű helyzetnek nevezik. E szituáció nyelvhasználati normái rendszerint nem úgy működnek, hogy mindenki csak a saját nyelvét használja. Az ilyen vegyes nyelvi környezetben élő emberek kisebb vagy nagyobb része

ismeri, és nem ritkán használja is a másik csoport nyelvét.

A kárpátaljai magyarság kétnyelvűségének leglényegesebb vonása, hogy *kisebbségi kétnyelvűségről* van szó. Ez azt jelenti, hogy a közösség első nyelve (magyar) jogilag alárendelt helyzetben van az államnyelvhez az ukránhoz képest, illetve, szociológiai értelemben az ukránok többséget, a magyarok kisebbséget alkotnak Ukrajnában és Kárpátalján is (Cserniczkó szerk. 2003: 34). Másik lényeges vonása, hogy *őshonos*, nem pedig emigráns kétnyelvűségről van szó, az utóbbinak számos eltérő jellemzői vannak (vö. Bartha 1995).

A kétnyelvűség következményeként létrejött kontaktusváltozatokról Kontra Miklós a következőket írja:

„A magyar államhatárokon kívül élő magyarok kivétel nélkül kontaktusváltozatait beszélik nyelvünknek, vagyis az egynyelvű magyarországi magyarok nyelvétől többé-kevésbé eltérő, a két- vagy többnyelvű környezet hatását mutató változatokat beszélnek. Igaz ez azokra is, akik a többségi államnyelvet nem beszélik s nem is értik, mivel az ő magyar anyanyelvükben is vannak az ukrán hatás következtében keletkezett, a magyarországi magyarban ismeretlen nyelvi elemek és szabályok” (Kontra 2006)

1.4. A Kárpátaljai magyar oktatásról

A 11 évfolyamos ukrainai közoktatás három fokozatú. Az első fokozat a kötelező alsó tagozat (1–4 osztály), erre épül a második fokozat (felső tagozat, 5–9.osztály), majd a harmadik fokozat (középiskola 10–11.osztály). A magyar anyanyelvű oktatásban csak az ukrán oktatási minisztérium által jóváhagyott tantervek és tankönyvek és segédanyagok használhatók. Az alábbiakban az elmúlt több mint egy évtizedben bekövetkezett tartalmi és szemléletbeli változásokról lesz szó.

- Az iskola 2000 című kutatás legfontosabb hozadéka az volt, hogy empirikus kutatási adatokkal alátámasztva kimutatható volt a felcserélő szemlélet sikertelensége. Ez pedig megkövetelte, hogy eredményesebb, hatékonyabb módszert dolgozzanak ki.
- Ez a szándék jelenik meg a nyelvi változatosságot tényként kezelő, a nyelvváltozatok szerepét és értékeit fel- illetve elismerő hozzáadó (additív) szemléletben.
- Az első sikeres lépés az anyanyelv oktatás tartalmának módosítására és kodifikálására tett kidolgozott tanterv.
- Jelentős változáson ment keresztül a középiskolai oktatás is. A grammatikai központú oktatást a nyelvhasználat körébe tartozó stilisztika, szociolingvisztika és retorika

váltotta fel. A folyamatban lévő szemléletváltás az oktatás módszereit is érinti (Beregszászi 2014: 34).

- Az új tanterv alapján új magyar nyelvi tankönyvek is készültek. E tankönyvek legfontosabb hozadéka, hogy a kárpátaljai magyar nyelvhasználat hangsúlyozza. Az anyanyelvi tankönyvek terén azonban még mindig mutatkozik némi visszamaradottság, a fent említett tankönyvek nagy része a 2010-es évek elején íródtak, de van olyan oktatási intézmény, amely csak az utóbbi félévben kapta meg az új tankönyveket.

Az itt felsorolt eredmények ellenére a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés reformja még folyamatban van. Az elméleti háttér gyakorlati megvalósítását több összetevő is befolyásolja: a tudományos alap kutatások megléte, és azok eredményeinek hasznosítása, a tantervek, tankönyvek, oktatási segédletek, módszertani útmutatók készítése, a magyar szakos tanárképzés színvonala, valamint a tudományos utánpótlás nevelés (Beregszászi 2014: 36).

II. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

2.1. Korábbi magyar minták

Magyarországon az első kutatás, amely a magyar nyelv társadalmi vonatkozásait, összefüggéseit vizsgálja a Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Interjú (MNSzV). A kutatás elsősorban feltáró vizsgált mely azt mutatja be, hogy különféle nyelvi jelenségeknek milyen a megítélése és használata a magyar lakosság körében (Kontra 2003: 23). Az MTA Nyelvtudományi Intézet és az akkori Tömegkommunikációs Kutatóközpont együttműködésével 1988 májusában 832 adatközlőt vizsgáltak. Az MNSzV nem beszélt nyelvi kutatás, de egyidőben folyt a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú magnetofonos vizsgálattal, valamint a Buszi adatközlői az MNSzV Budapesti almintájából kerültek ki, így fontos kiegészítendő adatokat tartalmaz a beszélt nyelvi vizsgálatok számára. Ez a vizsgálat az első a magyar nyelvészetben, amely az egész magyarországi felnőtt társadalmat reprezentáló mintán alapul, vagyis ami kiegészíti a statisztikai vagy valószínűségi mintavétel kívánalmait (Kontra 2003: 24). Az MNSzV fontos módszertani alapokat ad a kutatásomnak.

1996-ban kezdődött el az a vizsgálat, melynek célja a Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségek szociolingvisztikai helyzetének leírása. A kutatás során összesen 846 a Kárpát-medence hét államában (Szlovákia: 108, Ukrajna: 144, Románia: 216, Jugoszlávia: 144, Szlovénia: 67, Ausztria: 60 és Magyarország: 107 adatközlő) töltött ki egy nyelvhasználati kérdőívet. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén című Kontra Miklós által vezetett vizsgálat célja a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar kisebbségek nyelvi helyzetének feltérképezése volt (Cserniczkó 1998: 19). A kutatásból több példamondatot is átvettem, főként a kontaktushatás következményeként számon tartott változók vizsgálatához.

Teljes minta kialakítására törekedett az Iskola 2000 című vizsgálat. Ami azt jelenti, hogy a vizsgálni szándékozott csoport valamennyi tagját megkérdezték a kutatók. A vizsgálattal megcélzott réteg a 2000-ben egy évvel az érettségi előtt álló, magyar tannyelvű középiskolában tanuló diákok csoportja volt. 1999/2000-es tanévben Kárpátalján összesen 989 tanuló állt 30 település, 38 magyar tannyelvű középiskolájában egy évvel az érettségi előtt. Ebből 29 település 37 intézményéből 626 adatközlő vett részt a kutatásban (Cserniczkó-Beregszászi 2006: 50). A kutatásban használt kérdőív kiindulópontként szerepel a vizsgálatomban. A későbbiekben többször hivatkozom erre a kutatásra.

2.2. A minta összetétele

A kutatás az Iskola 2000 című vizsgálat mintájára egy adott korcsoportra irányult. Egy évvel az érettségi előtt álló kárpátaljai magyar középiskolában tanuló diákok nyelvhasználatát vizsgáltam. A korábbi kutatások kimutatták, hogy eltérés van az iskolatípusok közötti nyelvhasználatban (Iskola 2000). Munkámnak ez az egyik fő hipotézise így olyan iskolákat választottam a kutatásom helyszínéül, amelyek minősítésüket tekintve eltérnek egymástól. Mivel az Iskola 2000 kutatásban az adatközlők nagyobb aránya a Beregszászi járás települései közül kerültek ki, valamint a kárpátaljai magyarok aránya ebben a járásban a legnagyobb, célszerű volt mindhárom iskolatípust innen kiválasztani. A következő intézmények vettek részt a kutatásban:

Nagyberegi Református Líceum – egyházi fenntartású úgynevezett tehetséggondozó intézménynek számít, ahol felvételi eljárás működik.

Jánosi Mezőgazdasági Líceum – állami fenntartású oktatási intézmény, amely szakközépiskolai végzettséget ad, nincs felvételi eljárás.

Jánosi Középiskola – állami fenntartású oktatási intézmény, semmilyen képesítést nem ad, az iskolában párhuzamos oktatás folyik, külön ukrán és magyar osztályokban, nincs felvételi eljárás.

Mindhárom intézményből 30-30 tanuló vett részt a kutatásban, hogy az arányaiban megegyezzen a résztvevők száma.

Az összeállított kérdőívet az iskolai oktatás keretein belül magyar tanórákon töltötték ki az adatközlők, mely során személyesen is jelen voltam. A kérdőív kitöltése 35- 40 percet vett igénybe.

2.3. A kérdőív összeállítása

A kutatás módszeréül a kérdőíves felmérést használtam. A módszer előnye, hogy viszonylag rövid idő alatt nagy mennyiségű, statisztikailag könnyen feldolgozható és összehasonlítható adatot nyerhetünk. A kérdőív összeállításakor fő cél a nyelvi tevékenység minél jobb megragadása volt.

A vizsgálati kérdések egy része nyelvészeti problémákra irányul, hol beszélnek szépen vagy csúnyán, beszélhetünk-e települések közötti nyelvi különbségekről.

A kérdéssor legnagyobb részét a nyelvi feladatok tették ki. A kérdőív összeállításakor a típusfeladatok kiválasztásában korábbi kutatásokra hagytam, az MNSzV, az RSS, valamint az Iskola 2000 kutatásokból is vettem át mintafeladatokat, de saját összeállítású feladatokat is megjelennek a kérdőívben.

A nyelvi feladatoknak négy fő fajtája van: (1) mondat javító, (2) mondat kiegészítő, (3) mondat helyettesítő (4) mondat választó. Kontroll vizsgálatként bekerült a kérdőívbe egy szövegjavító feladat is. A különféle feladatok nagyrészt ugyanazokra a változókra irányultak, így egy változót több *változó példányon* keresztül vizsgáltam.

A beszélők beszéde és az arról alkotott vélekedéseik jelentősen eltérhet. Ez indokolja a grammatikalitási ítéletek, vagyis a mondatjavító feladatok használatát. A nyelvi tudatosság és a nyelvhasználat egymáshoz való viszonyát pedig a mondat választó és a mondat kiegészítő feladatokon keresztül mérhető (Kontra 2003:25).

Példafeladatok:

Mondat–javító: Jónak tartod-e az alábbi mondatokat? Ha nem, javítsd őket úgy, ahogyan szerinted jók lennének.

MJ1.4: *Ha Béla rosszul válogassa meg a barátait, pórul jár.*

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

Mondat–kiegészítő: Írj a pontok helyére odaillő végződést vagy szót!

MK2.1: Szívesen *táncol*..... *veled* – *mondta Péter Tamarának.*

Mondat–helyettesítő: Helyettesítsd be az alábbi mondatokba az itt felsorolt szavak valamelyikét!

MK3.2: *Friss* *hoztak az üzletbe.*

Mondat–választó: Az alábbi mondatok közül karikázd be azt, amelyiket természetesebbnek érzed.

a) *Ha lenne időm, várnák még egy kicsit.*

b) *Ha lenne időm, várnék még egy kicsit.*

III. A FÜGGŐ ÉS A FÜGGETLEN VÁLTOZÓK BEMUTATÁSA

3.1. A nem nyelvi (független) változók leírása

A modern ipari társadalmakban – írja Chambers (1995: 7) – „a társadalmi osztály, a nem és az életkor a társadalmi szerepek elsődleges meghatározói.” Az osztály alkategóriái az iskolázottság, a foglalkozás és a lakás típusa. A foglalkozás fő alcsoportjai: a manuális és nem manuális munkát végzők. A nemi szerepeket alapvetően a biológiai nem és a társadalmi beágyazottságú nem különbségével jellemezhetjük. A csupán életkorukban különböző emberek eltérő nyelvi viselkedése vagy életkori változás következménye, vagy a beszélőközösségben zajló nyelvi változás jele (Kontra 2003: 57). A vizsgálat egy meghatározott korcsoportra irányul így, az életkor nem tartozik e változók közzé az adatközlők mindegyike középiskolás diák. Mivel kiskorúakról van szó ez esetben az iskolázottság és a foglalkozás a szülők adatait vesszük figyelembe.

Jelen vizsgálatban a következő független változók hatásait fogjuk leírni: iskolázottság, nem településtípus, foglalkozás, etnikum. Mivel a vizsgálat egyik célja a társadalmi rétegződés és a nyelvi változatok kovarianciájának vizsgálata röviden áttekintjük a vizsgálatban bevont független társadalmi változókat.

3.1.1. Nem

A nemi alapú nyelvhasználatbeli különbségekről számos vizsgálatban olvashatunk (pl. Wardhaugh 1995: 282–293, Chambers 2002: 352–355). A nemek közötti eltérések az alkalmi megfigyelők számára természetesen nehezen észrevehetők, mert általában mindkét nem ugyanazokat a változatokat használja, csak eltérő arányban. A nyelvi változatosság és változás vizsgálatában a nem és az osztály együttes szerepét többféleképpen magyarázzák. Vannak, akik szerint a nemi különbségek nemigen értelmezhetőek az osztály, a státus vagy a presztízs kategóriával, mások az osztály és a nem interakcióját modellálják. A vizsgálatok eredményei általában azt mutatják, hogy a nyugati társadalmakban egyébként azonos körülmények között a nők általában a férfiaknál több magas presztízsű (standard) változatot használnak, de a világ más részein olyan esetekről is beszámoltak, amelyekben a férfiakhoz köthetőek a nyelvi változások (Chambers–Trudgill 1997: 21, Kontra 2003: 60)

3.1.2. Iskolázottság

Az iskolai végzettség és a társadalmi státus szorosan összekapcsolódik. Általános vélekedés szerint az emberek iskolázottsága és a nyelvhasználat is összefügg (Kontra 2003: 58), mégpedig oly módon, hogy a művelt tanult emberek, művelt változatot használnak (a standardot), a műveletlenek pedig műveletlen (nem-standard) változatot. Magyar vonatkoztatásban találkozhatunk olyan tévhittel, mely szerint az, aki *süksüköl* nem lehet művelt ember, illetve a művelt ember biztos nem *süksüköl* (Lanstyák 2004). Számos vizsgálat igazolta, hogy bár matatható ki összefüggés az iskolai végzettség és a nyelvhasznált között, a magasan képzett emberek jelentős része is használ nem-standard jegyeket (Kontra 1992, Kontra 2003). Ez az ellentmondás abból fakad, hogy meghatározhatatlan mit tekinthetünk művelt és műveletlen nyelvváltozatnak, valamint nem tudjuk, ki számít nyelvileg műveltnek. Az iskolázottság és a nyelvhasználat még inkább bonyolultabb és több kérdést vet fel kétnyelvűségi helyzetben (Beregszászi–Csernicskó 2006: 29).

A vizsgálatban mindkét szülő iskolai végzettségét figyelembe veszem, és ezek alapján próbálok korrelációkat létrehozni az egyes változókkal.

3.1.3. A foglalkozás

A szociolingvisztikában a társadalmi osztály a legtöbb kutatásban kitüntetett változó, noha meghatározása és a nyelvészetben történő használata állandó viták tárgya (Kontra 2003: 58). Az egyén társadalmi státusában az iskolázottság és a foglalkozás meghatározó tényezőit veszem figyelembe. A kutatásra vonatkozóan az iskolázottság kapcsán feltett kérdések itt is fennállnak: vajon mindig a magasabb társadalmi státussal rendelkező szülők gyerekei használják-e magasabb presztízsű változatokat?

3.1.4. Településtípus

Mind Magyarországi, mind Kárpátaljai vonatkozásban is találunk, olyan szakirodalmat melyben tárgyalják a településtípusok szerinti nyelvi rétegződést (Kontra szerk. 2003, Beregszászi–Csernicskó 2006). A nyelvi tévhitek kapcsán is gyakran felmerül városias és falusias beszéd megkülönböztetése (Lanstyák 2004).

A kutatásban részt vett tanulók különböző településekről érkeztek, a településtípus megoszlása azonban rendkívül aránytalan, így a településtípus nem szerepel a független

változók között. A nyelvi attitűdre vonatkozó kérdések kapcsán azonban felmerül a településtípus kérdése.

3.1.5. Nemzetiség

Azon területeken, ahol több nyelv és nemzetiség él egymás mellett, sokszor egyazon helységeken belül is, a nemzetiségi összetétel kihatással van a nyelvhasználatra (Beregszászi-Cserniczkó 2006: 30). A vizsgálatban többségben magyar iskolák vettek részt ennek ellenére tanulók és a szülők nemzetiségét is figyelembe vettem.

3.2. A nyelvi (függő) változók leírása

„A nyelvi változót alkalmazó újabb vizsgálatok viszont új dimenzióval gazdagították nyelvire vonatkozó tudásunkat. Mára jól dokumentált dolog, hogy a sokféleség nyelvi tény, és nem véletlenszerű. (...) Az is nyilvánvaló, hogy az emberek tudják – időnként tudatosan, időnként nem –, hogy bizonyos változatoknak nagyobb (vagy kisebb) a presztízszük, mint másoknak. Módosítani is tudják beszédüket a változó körülményekre reflektálva, és ezt meg is teszik, teljesen rendszeresen.

A változók változatainak megoszlása láthatólag azokkal a változásokkal is világosan összefügg, amelyek éppen zajlanak a nyelvben. Ezek után lehetetlen egymást kölcsönösen kizáró területekként kezelni a szinkronikus és a diakronikus problémákat, a leíró és a történeti kérdések kölcsönösen összefüggenek. Bizonyos felfedezések emellett- például a Labov-féle áthidalás jelenség – nemcsak a változás irányát, hanem valószínűleg indítékainak egynémelyikét is jelzik” (Wardhaugh (1995: 167).

3.2.1. A -t végű igék kijelentő módja.

A standard magyarban a -t végű igék kijelentő és felszólító módjában a tárgyas ragozás esz. 3. személyében (*ragasztja*) és tsz. 1-3. személyében (*ragassza*) nincs egybeesés, szemben a tradicionális magyar nyelvjárások egy részével és a nem standard magyarral, ahol a kijelentő módú forma egybeesik a felszólító módúval (Beregszászi-Cserniczkó 2006: 40). Különböző kutatásokból tudjuk, hogy a kijelentő és felszólító, mód egybeesése a -t végű igék (süksükölés) és az -sz-t végű igék (szukszükölés) esetében nem azonos mértékben stigmatizált (Várad-Kontra 1994: 123, Kontra 1992, Cserniczkó szerk. 2003: 170-179).

A jelenséget gyakran „a stigmatizált magyar kijelentő mód” -nak nevezik (Csernicskó 2002: 313–320), amely a nyelvművelésben, a szerkesztői munkában, a publicisztikában és a mindennapi szóbeli érintkezésben is megnyilvánul. G. Varga (1963: 221) például „kigyomlálandó vadhajtság” -ként említi a jelenséget, a NyKk. (I: 618) pedig olyan „nyelvszegényítő káros” jelenséget lát benne, amelyet a „helyesség normája, a művelt nyelvhasználat nem fogad be”.

3.2.2. Hiperkorrekció a -t és -szt végű igék felszólító módjában.

Hiperkorrekció a túláltalánosításnak az a válfaja, amikor egy alacsonyabb presztízsű nyelvváltozat beszélői a magasabb presztízsű változat formáit átvéve tévesen elemzik a két változat közötti különbségeket, és a megfigyelt megfelelések alapján túláltalánosítja őket (Trudgill 1997). Ilyen jelenség a -t és -szt végű igék felszólító módú alakjai helyett hiperkorrekt kijelentő módú igealakok (*Kérem, nyitja ki az ajtót*) is előfordulhatnak, amikor felszólító módban is a kijelentő módú változat fordul elő (Beregszászi–Csernicskó 2006: 40).

3.2.3. Az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű -nVk toldalék illeszkedése.

A standard magyarban az „alanyi iktelen ragozás egyes szám első személyében a kötőhangzó nélküli módjel illeszkedés nélkül, mindig magas alakban járul a tőhöz: *vár-né-k*” (MMNyR. I. 487). Noha a hangrendi harmónia miatt az illeszkedő toldalék lenne a szabályos alak (Keifer 1998: 215-216). A nyelvművelés helytelennek tartja ezt az alakot (NyKk. I. 626), mivel az (*én*) *tudnák, várnák* szabályosan illeszkedő feltételes módú, jelen idejű, alanyi ragozás, egyes szám 1. személyű alak egybeesne az (*ők*) *tudnák, várnák* szintén feltételes módú, jelen idejű, de tárgyias ragozás, többes szám 3. személyű alakkal (Keifer 1998: 216). Az illeszkedő toldalék használatát, az úgynevezett *nákozást* az egyik legstigmatizáltabb magyar nyelvi jelenségnek tartják a kárpátaljai magyar irodalomban (Kótyuk 1995).

3.2.4. Inessivusi szerepben használt -bV.

Az inessivusi (-bVn) változónak két változata van. Az egyik a [-bVn] és a gyakran

inessivusi szerepben használatos [-bV] (NyKk. I. 270, Kontra 1998: 9). Az utóbbi változat nem standard, használata a közvetlen élő beszédben még elfogadható, de az igényes nyelvhasználatban kerülendőnek tartják (NymKsz. 50).

3.2.5. Hiperkorrekt inessivusi raghasználat.

Az inessivusi szerepben használt -bV-nál kevesebb figyelem irányul arra, hogy az illativusi (-bV) változónak szintén két változata van: a [bV] és az inessivusi raggal felszínesen azonos [bVn] (Kontra 1998: 9). Például: *megyek, a boltba* helyett *megyek, a boltban-t* mondják.

Az NyKk. szerint a beszélők a „hibázástól félve” használják a -bV helyett a -bVn ragot, hasonló elgondolás szerint tárgyalja Pléh Csaba (1990: 59,70) a hiperkorrekció esetei között a jelenséget.

3.2.6. A kell állítmány jövő ideje.

A standard magyar nyelvben a jövő időnek morfológiai értelemben nincs alaki jele. A jövő idejű igealak az igéből képzett főnévi igenévből és a *fog* segédige ragozott alakjából alkotott szerkezetből áll: *várni fog* (MMNyR. I. 496). Vannak természetesen kivételek is. A *van* létige jövő idejét a *fog lenni* szerkezet helyett rendszerint a *lesz*, ragozott változataival fejezzük ki (MMNyR .I. 496). A fentiek alapján a köznyelvi magyarban a *kell* ige jövő idejű szabályos alakja a *kelleni fog*. Például: *Kelleni fog nekem is a levesből*.

A kárpátaljai nyelvhasználatban ez a következőképpen fordul elő: *Kellesz nekem is a levesből*. Kótyuk István (1995: 53) szerint „A *kell lesz* köznyelvi alakulás. A hasonlóképpen személytelenül alkalmazott *lehet, szabad* mintájára keletkezett, mint jövő idejű megfelelő: *lehet-lehetett-lehet lesz*. Terjedését nálunk – teszi hozzá Kótyuk – talán az orosz, ukrán nyelv hatása is segíti.”

3.2.7. A *hová?* kérdésre felelő -nál/-nél helyhatározórag -hoz/-hez/-höz helyett (nálunk/hozzánk).

A standard magyarban *valakihez* megyünk látogatóba, és ha odaértünk, akkor *nála* vagyunk. A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban viszont a -nál/-nél ragot gyakran használják ilyen esetekben a -hoz/-hez/-höz helyett (Balogh 1993: 227). Ennek nyelvjárási háttere is van.

“A palóc az északkeleti a mezőségi és a székely nyelvjárásokban az odairányulást, tehát a *hova?* kérdésre felelő helyhatározót is *-nál/-nél* raggal fejezik ki, ha személyről van szó: gyere nálunk (hozzánk)” –írja Kálmán Béla (1966: 58).

3.2.8. Az *-e* kérdőszó szórendi helye. A leíró nyelvészetből megtudhatjuk, hogy az *-e* kérdőszócska olyan eldöntendő kérdést tartalmazó mondatokban fordul elő, amelyek hanglejtése nem mutatja a mondat kérdő jellegét, illetve, hogy a szórendi helye kötött (Csernicskó: 181). Ez azt jelenti, hogy „mindig az egyszerű állítmány, illetőleg a nem egyszerűnek ragozott része mögött áll” (MMNyR. II. 496). A kötött szórendi helyzet azonban csak elméletben igaz, mert a valóságban számos beszélő nem az állítmányhoz, hanem az adott mondat egy másik tagjához, például az igekötőhöz, a tagadószóhoz, a névszói igei állítmány névszói részéhez és az összetett igealakban a főigéhez kapcsolja az *-e* kérdőszót (NyKk. I. 458).

3.2.9. A hasonlítás kifejezése.

A standard magyar nyelvben a hasonlító határozó ragja a *-nál/-nél*. Balogh Lajos (1993: 119) szerint a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban a *-tól/-től* rag tölti be ezt a szerepet. Ez a fajta raghasználat a NYKk.(II. 250) szerint értelemzavart okozhat, ezért azt ajánlják, ilyen szerepben a *-nál/-nél* ragot használjuk.

3.2.10. Analitikus szerkezetek

A Kárpátalján magyarral érintkező ukrán és orosz az analitikus, míg az agglutináló magyar a szintetikus nyelvek közé tartozik. Ez azt jelenti, hogy amit a magyar nyelv általában összetett szóval fejez ki, azt a szláv nyelvek rendszerint szókapcsolattal. A magyar szakirodalmak az analitikus szerkezeteket úgy határozzák meg, mint a kétnyelvűséggel vagy legalábbis valamilyen fokú és jellegű nyelvi kontaktussal összefüggő jelenséget (Lanstyák 1998: 7). A kárpátaljai magyar nyelvűvel irodalom is kontaktushatásként tárgyalja az analitikus szerkesztésmódot. Göncz Lajos (2000: 13) hat kisebbségi magyar közösségben nyert adatokat a magyarországi kontrollcsoport eredményeivel összevetve arra a következtetésre jutott, hogy az analitizálódási tendencia a kétnyelvű környezetben élő magyaroknál erősebb, mint az egynyelvű magyarországi magyaroknál.

3.2.11. A főnevek egyes és többes száma

A magyar és a környező szláv nyelvek közötti eltérések egyik jellegzetes példájának tekintik a főnevek egyes és többes számának használatában mutatkozó különbségeket (NyKk. II. 295). A standard magyarban a páros testrészeket, valamint a sok azonos vagy hasonló egyedből álló dolgokat, ha csupán általános osztályukra utalunk, általában egyes számban nevezzük meg (MMNyR. I. 516, NyKk. II. 296–297), az oroszsal és az ukránnal ellentétben ahol hasonló esetben a többes szám használatos.

3.2.12. Fölösleges névmási tárgy használata

A magyar leíró nyelvészet (MMNyR. II. 150) és a nyelvművelő irodalom (NyKk. II. 975–976) egyetért abban, hogy a tárgyi szerepű személyes névmások kitétele csak abban az esetben szükséges, ha a névmásra értelmi hangsúly esik, ugyanis a névmási tárgy az ige tárgyas ragozása miatt redundáns. Több szerző kontaktusjelenséggként tárgyalja a redundáns névmások használatát (Kontra 1990: 82, Lanstyák 1998: 69, Kótyuk 1995: 11).

3.2.13. Kicsinyítő képzők gyakorisága

A magyar nyelv szlovákiai változatainak sajátosságait tárgyalva Lanstyák István (1998: 59-60) felvetette, hogy a kicsinyítő képző formák szokatlanul gyakori használata (különösen a nem magyar domináns beszélők körében) valószínűleg kontaktushatásra vezethető vissza. Egyes kutatók szerint a kárpátaljai magyar nyelvjárások “igen kedvelik a kicsinyítő képzős formákat” (Horvák–Lizanec 1993: 72).

3.2.14. Lexikai kölcsönzések használata

A vizsgálatban a lexikai kölcsönzések legegyszerűbb típusát a közvetlen kölcsönzést-arányát vizsgáltam. A kérdőívben a *bulocska* – „zsemle”, *remont* – „javítás”, *pácska* – „csomag”, *pápka* „mappa”, *dovidka* – „igazolás” szavak használatát vizsgáltam.

VI. VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK

4.1. A független változók hatásai a nyelvi változókra

A vizsgálat eredményeit a nyelvi változók leírásával tüntetem fel. Először mindig az adott változóhoz tartozó változópéldányok összesített eredményeit közlöm. Egy-egy változót több feladattal, vagyis több *változópéldányon* (Lanstyák és Szabó Mihály 1997: 15) vizsgáltam. Ezt követően megnézem, hogy a három fő független változónak a nem, a szülők iskolázottsága és az iskola típus mutat-e statisztikailag szignifikáns hatást az eredményekre.

4.1.1. A *-t/-sz*t végű igék kijelentő módja.

A *-t/-sz*t végű igék kijelentő módjának stigmatizált változatának vizsgálatára három változópéldányt alkalmaztam.

Összesített eredmények:

MJ1.4: *Ha Béla rosszul válogassa meg a barátait, pórul jár.*

nincs javítás: 53 javítás: 37

MJ1.8: *Mikor osszák már el a kártyát?*

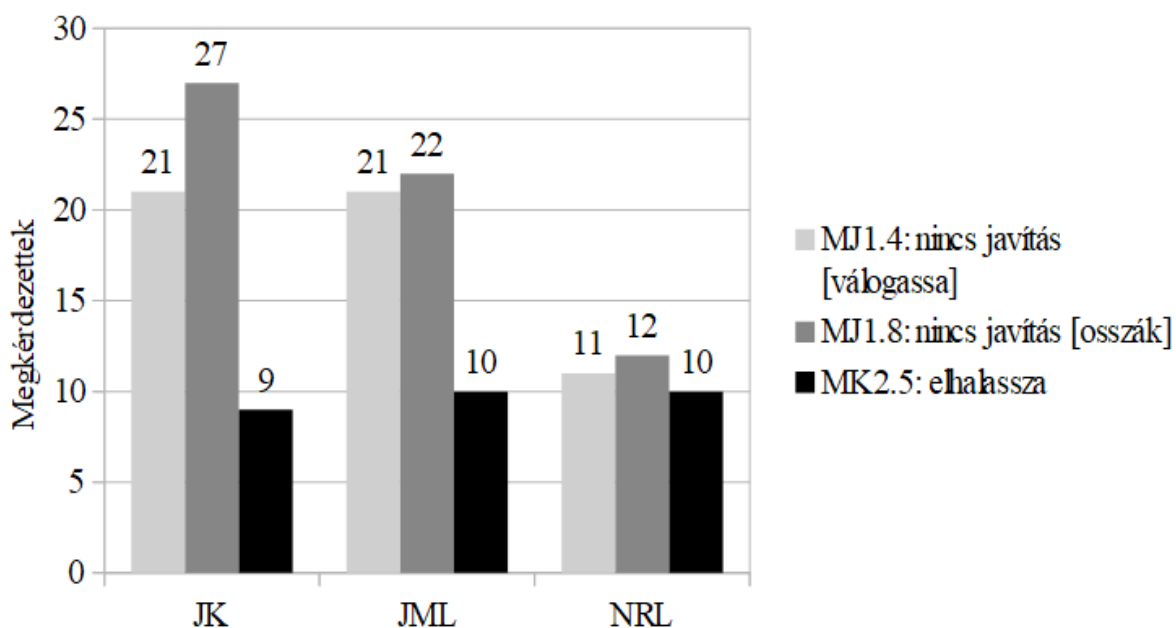
nincs javítás: 61 javítás: 29

MK2.5: *Attila mindig időben megcsinálja a leckét, Mónika pedig mindig elhala..... másnapra.*

elhalasztja: 51 elhalassza: 29 egyéb: 10

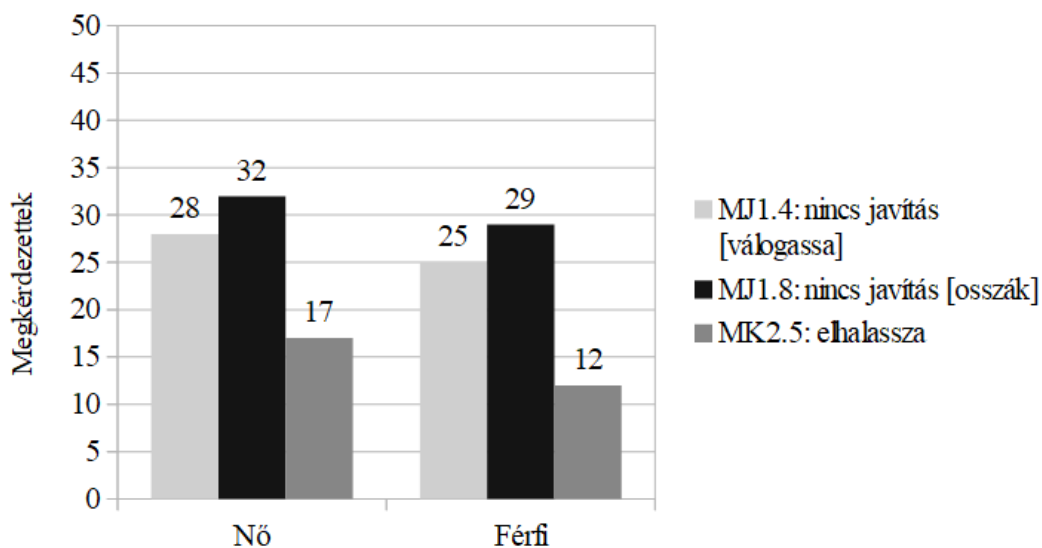
Az összesített eredmények azt mutatják, hogy az adatközlők nagy arányban hagyták javítatlanul a nem standard alakot, a mondatjavító feladatokban, azonban a produktív mondat kiegészítő feladatokban a standard válaszok aránya a magasabb.

Az iskola típusonkénti megoszlás azt mutatja, hogy jelentős különbség van a felvételiző tehetséggondozó intézmény (NRL) diákjai és a falusi típusú középiskola (JK) tanulóinak válaszai között. Az NRL diákjai produkálták a legtöbb standard választ, a JK tanulói pedig a legtöbb stigmatizált választ adták.

1. ábra. Az iskola típus hatása a *-t/-sz*t végű igék kijelentő módjának stigmatizált változatára

A nemek szerinti megoszlás nem mutat szignifikáns hatást, a megfigyelhető csekély eltérés annak a következménye, hogy a mintában résztvevő nők és a férfiak közötti megoszlás 50/40 arányban mutatkozik meg.

2. ábra. A nemek hatása *-t/-sz*t végű igék kijelentő módjának stigmatizált változatára

A szülők iskolai végzettségét tekintve a minta egyenlőtlenül oszlott meg, ezért ezt a független változót a fejezet végén külön alpontban tárgyalom a függő változókkal.

4.1.2. Hiperkorrekció a *-t/-sz-t* végű igék felszólító módjában

A hiperkorrekció jelenségét két feladattípus alkalmazásával vizsgáltam. A mondat javító feladat a felszólító módban jelentkező hiperkorrekciót mutatja be, míg a mondat kiegészítő feladat azt mutatja, hogy nem csak felszólító módban jelenik meg a hiperkorrekció.

MJ1.1 *Kérem nyitja ki az ajtót, be szeretnék menni!*

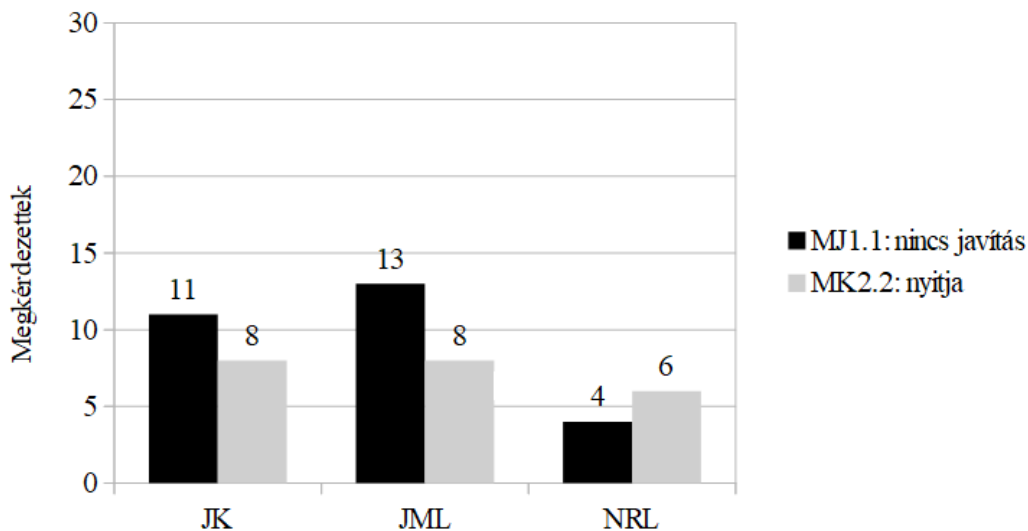
nincs javítás: 28 javítás: 62

MK.2.2 *Azt akarom, hogy ő nyi..... ki az ajtót.*

nyitja:22 nyissa: 59 más miatt: 9

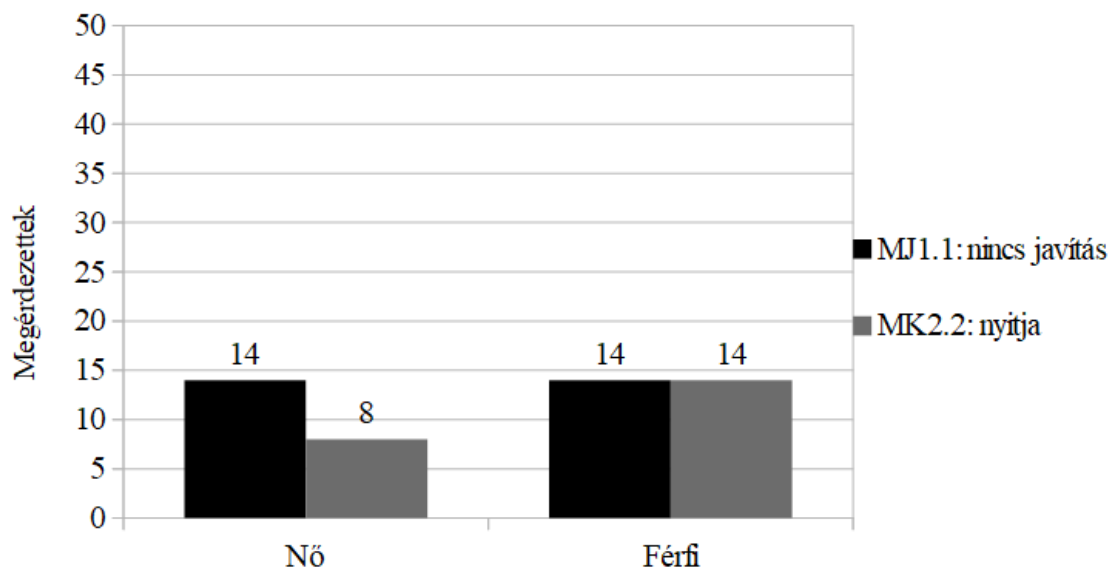
Összesített eredmény azt mutatja, hogy a vizsgálatban részt vevő diákok a feladattípusokban egyharmad részben kijavították, illetve nem produkáltak a változó hiperkorrekt alakjait.

Iskola típusonként a tehetséggondozó intézmény (NRL) produkált a legkevesebb hiperkorrekt alakot, míg a mezőgazdasági líceum (JML) pedig a legtöbbet.

3. ábra. Az iskola típus hatása a *-t* végű igék hiperkorrekt alakjaira

Nemek szerinti megoszlásban arányukat tekintve a férfiak hagyták javítatlanul illetve válaszoltak a több hiperkorrekt alakot.

4. ábra. A nem hatása a -t végű igék hiperkorrekt alakjaira

4.1.3. Az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű -nVk toldalék illeszkedése.

A *nákozás* a legstigmatizáltabb nyelvi változók közé tartozik. Az összesített eredmények azt mutatják, hogy vizsgált változó visszaszorulóban van. Három típusú változópéldánnyal vizsgáltam a jelenséget.

MJ1.9: *Én nem tudnék úgy viselkedni, mint te.*

nincs javítás:68 javítás:22

MK2.1: *Szívesen táncol..... veled – mondta Péter Tamarának.*

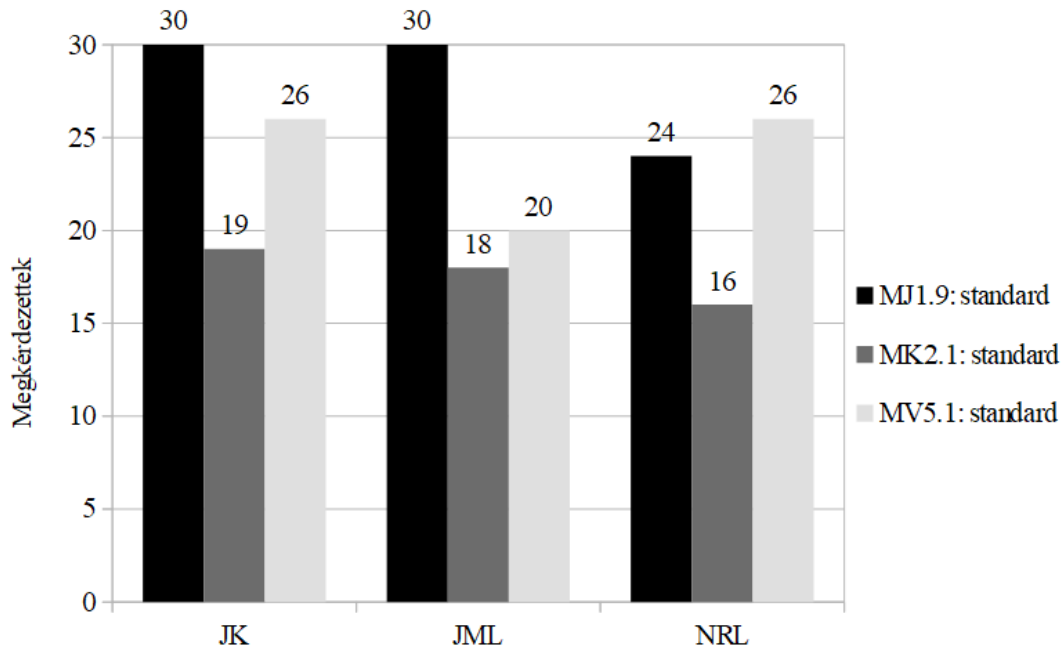
Standard: 53 nem standard: 37

MV5.1: *Ha lenne időm, várnák még egy kicsit.:18*

Ha lenne időm, várnék még egy kicsit.: 72

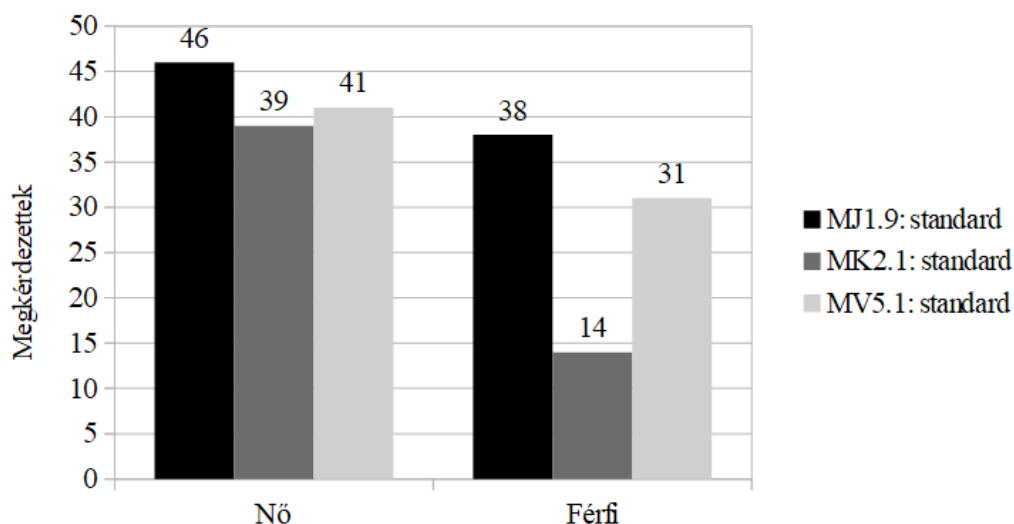
Az alábbi ábrán a jelenség standard válaszainak aránya mutatkozik meg iskolatípusonként.

A standard válaszok aránya a várttal ellentétben a falusi típusú (JK) középiskolában a legnagyobb. A mondatjavító feladatban pedig a tehetséggondozó (NRL) intézmény diákjai javították ki a kontrollkérdést.

5. ábra. Az iskola típus hatása az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedésének standard változatára

Az egyes feladatokban eltérés mutatkozik a nemek közötti válaszok arányában. A kontrollkérdésben, arányaiban egyenlően oszlott meg a standard válasz, míg a mondat kiegészítő feladatban a nők standard válaszainak jóval nagyobb az aránya, mint a férfiakénak. A mondat választó feladatban pedig ismét hasonló arányú a két nem közötti standard válaszok eloszlása.

6. ábra. A nem hatása az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedésének standard változatára

4.1.4. Inessivusi szerepben használt *-bV*.

Az inessivusi szerepben használt *-bV* változó vizsgálata során három változó példányt alkalmaztam. Mondat javító, mondat kiegészítő és mondat választó feladatokban mértem a stigmatizált változó használatát.

MJ1.6: *Ott van a szék a sarokba.*

nincs javítás: 65 javítás: 25

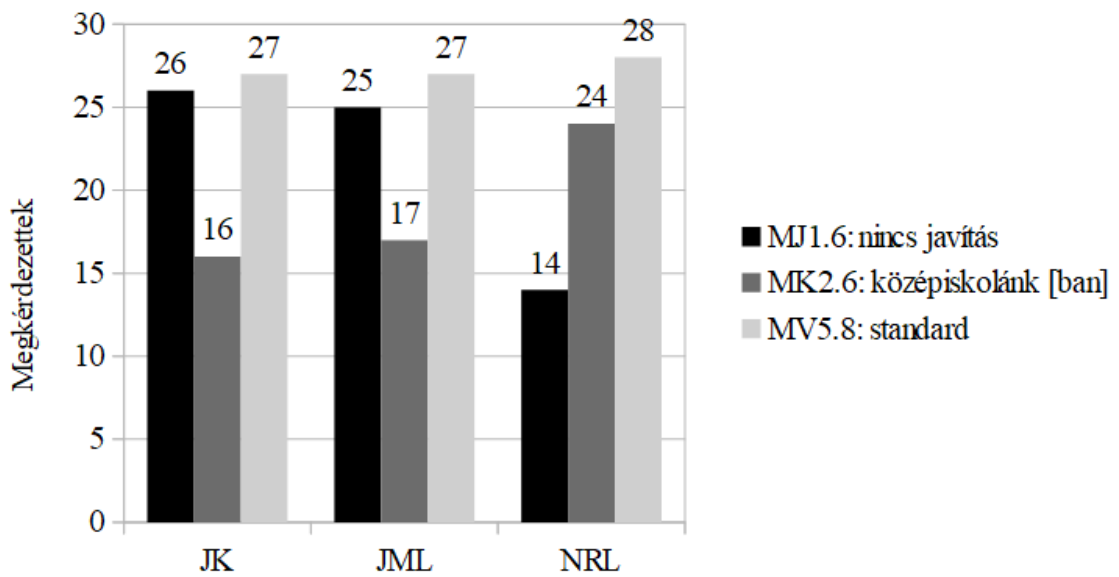
MK2.6: *A középiskolánk..... sok szakképzett pedagógus van.*

középiskolánkban: 57 középiskolánkba: 5 középiskolánknak: 28

MV5.8: *Dél lesz mire beérünk az iskolába.: 82*

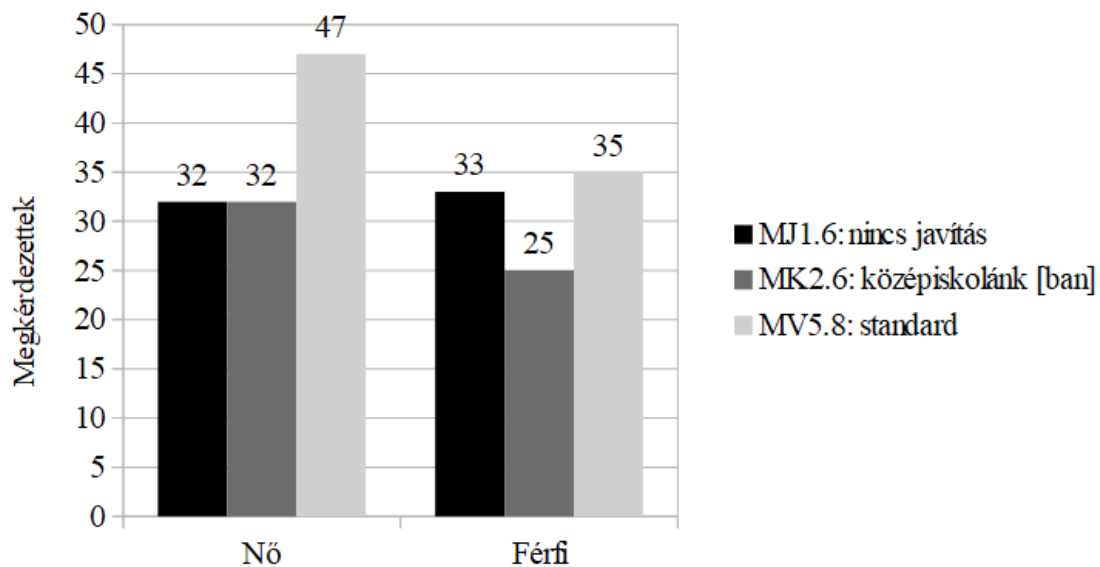
Dél lesz mire beérünk az iskolában.: 8

Az iskola típus hatása azt mutatja, hogy a tehetséggondozó NRL diákjai javították ki a legmagasabb arányban az inessivusi *-bV* változót, itt fogadták el a legkevesebben a nem standard változót. A mondat kiegészítő feladat megoldása során szintén az NRL tanulói produkálták a legtöbb standard változót. A mondatválasztó feladatban a standard válaszok aránya megegyezik az iskola típusonként.

7. ábra. Az iskola típus hatása az inessivusi szerepben használt *-bV* változóra

A nem hatása az inessivusi szerepben használt *-bV* nem mutat szignifikáns hatást. Arányaiban azonban a mondatjavító feladatban a nők (50) esetében 18-an, míg a férfiak (40) esetében csupán 7-en javították ki a nem standard változót. A mondat kiegészítő feladatban is a nők produkálták a több standard változót.

8. ábra. A nem hatása az inessivusi szerepben használt *-bV* változóra

4.1.5. A hasonlítás kifejezése

A hasonlítás kifejezésének nem standard és standard változata egyaránt jelen van a vizsgált populáció körében. E változót többféle változópéldány alkalmazásával vizsgáltam. A mondat javító feladatban a változó megítélését mértem, míg a mondat kiegészítő és a mondat választó feladatokban a diákok produktivitását.

MJ.1.3: *Ez a fiú nagyobb Pétertől.*

nincs javítás:77 javítás:13

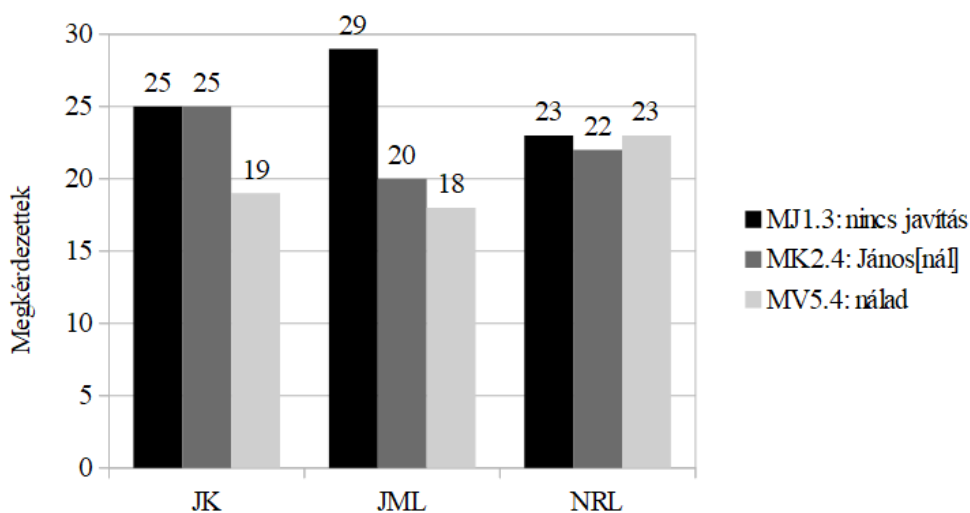
MK2.4: *Éva idősebb János....., hiszen a nővére.*

Jánosnál:67 Jánostól:23

MV5.4: *Okosabb vagyok tőled.* : 30

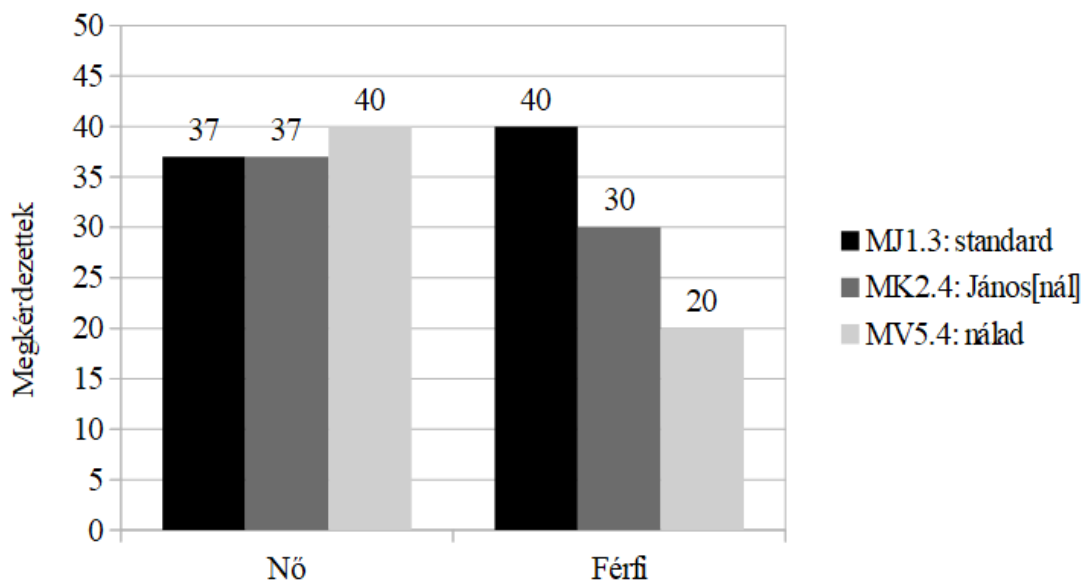
Okosabb vagyok nálad.: 60

Az iskola típus hatása azt mutatja, hogy a tehetséggondozó intézmény (NRL) diákjai a mondatjavító feladat esetében nagyobb arányban javították ki a nem standard választ a standard válaszra, valamint a mondat választó kérdés esetében is itt produkálták a legtöbb standard választ.

9. ábra. Az iskolatípus hatása a hasonlítás kifejezésének standard változóira

A nem hatása a vizsgált változó kifejezésére azt mutatja, hogy a nők magasabb arányban javították ki a nem standard változót (MJ1.3) standardra, valamint a mondat választó feladatban (MV5.4) szintén a nők produkálták a magasabb számú standard változót.

10. ábra. A nem hatása a hasonlítás kifejezésének standard változóira

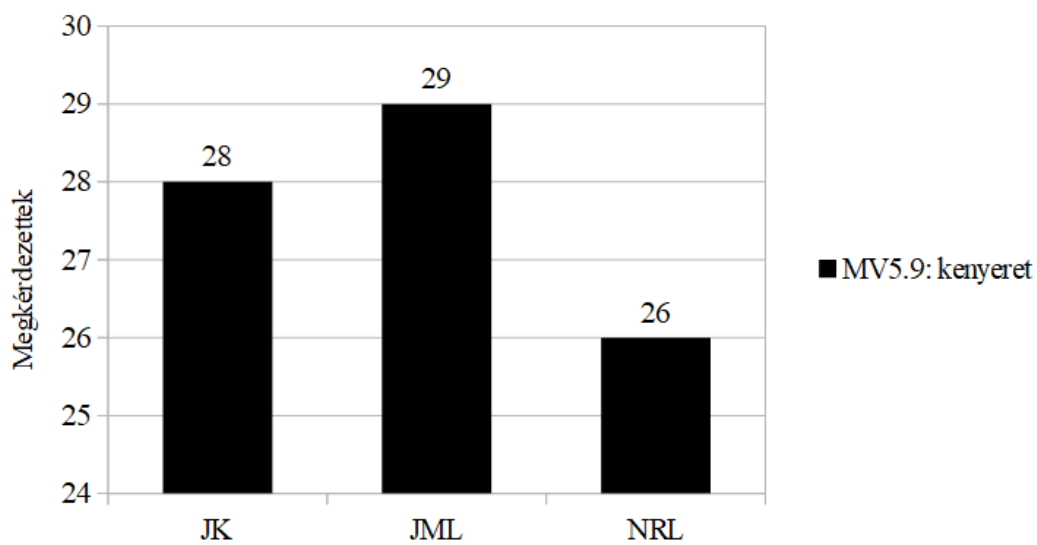
4.1.6. A kicsinyítő képző gyakorisága

A kontaktushatásként nyilván tartott kicsinyítő képzők gyakori használatára csupán egy változó vizsgálatát alkalmaztam, ebből az egy feladatból is jól kimutatható, hogy a vizsgált közösség nyelvhasználatában nincs jelen ez a jelenség.

MV5.9: *Éhes vagy, kis bogaram? Adjak egy kis kenyérlét?* : 7

Éhes vagy, kis bogaram? Adjak egy kis kenyeret? :83

Az alábbi ábrán a standard változat megoszlását tüntettem fel iskolatípusonként. Ez a jelenség nem mutat szignifikáns hatást sem az iskolatípusonkénti megoszlásban, sem pedig a nemek közötti megoszlás tekintetében.

11. ábra. Az iskola típus hatása a kicsinyítő képző alkalmazására

4.1.7. Főnevek egyes és többes száma

A főnevek többes számának stigmatizált változatára két változópéldányt vizsgáltam. A mondat kiegészítő feladat megoldásakor egy típusba vettem minden olyan alakulatot, ahol a főnév egyes számban van. A mondat választó feladatban pedig jól elkülöníthető, hogy melyik változót részesítik előnyben.

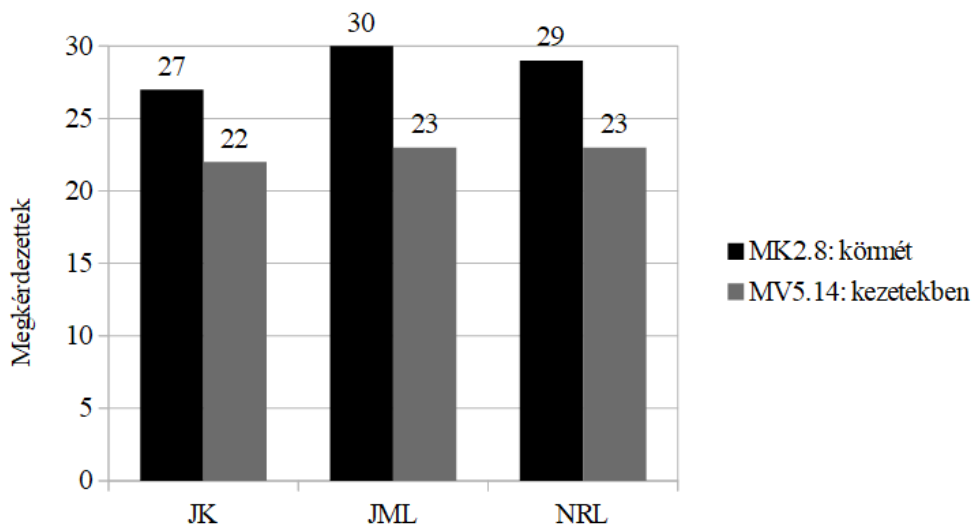
MK2.8 *Tegnap a barátnőm kifestette a körm.....* .

körmét-körmöm: 86 körmeit: 4

MV5.14 *Az előbb a ti kezetekben volt labda.* : 68

Az előbb a ti kezeitekben volt a labda. : 22

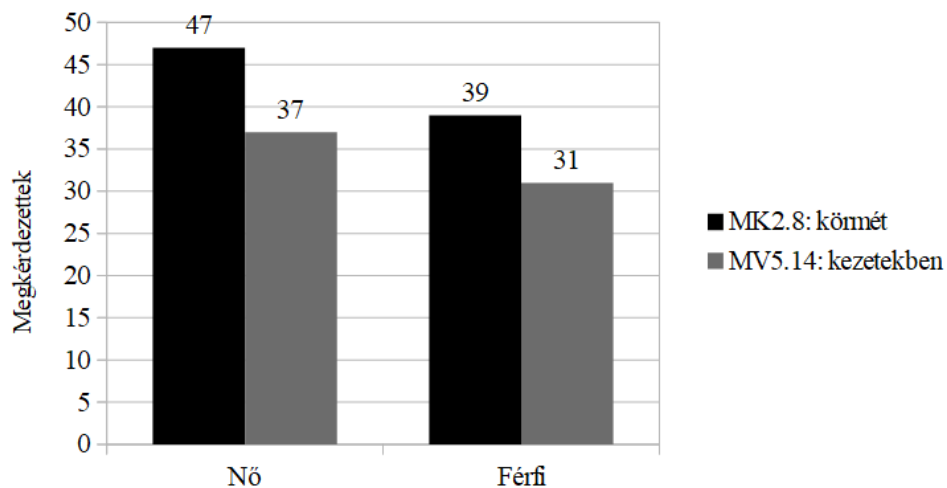
Az iskolatípus hatása a vizsgált változóra azt mutatja, hogy a falusi típusú középiskolában (JK) mutatkozik meg a legjobban a jelenség, bár itt is csekély arányban. A kontaktushatás következményeként számon tartott jelenség valószínűleg azért mutatkozik meg ebben az intézményben gyakrabban, mert kétnyelvű középiskoláról van szó, ahol párhuzamosan folyik a magyar és az ukrán oktatás. Míg a másik két intézményben egynyelvű az oktatás.

12. ábra. Az iskolatípus hatása a főnevek egyes és többes számának használatára

A nemek szerinti megoszlás nem mutat szignifikáns hatást a jelenség alkalmazásának megoszlására. Arányaiban egyenlően használják a változót.

Az összesített eredmények azt mutatják, hogy a főnevek többes számának gyakorisága nem erőteljes a vizsgált közösség nyelvhasználatában.

13. ábra. A nemek hatása a főnevek egyes és többes számának használatára

4.1.8. A kell állítmány jövő ideje

Ezt a változót három feladattal (változópéldánnyal) vizsgáltam. Egy mondat javító (MJ), mondat kiegészítő (MK) és egy mondat választó (MV) feladatot alkalmaztam.

Összesített eredmények:

MJ1.5 *Kelleni fog neked a levesből?*

Nincs javítás: 33 javítás: 57

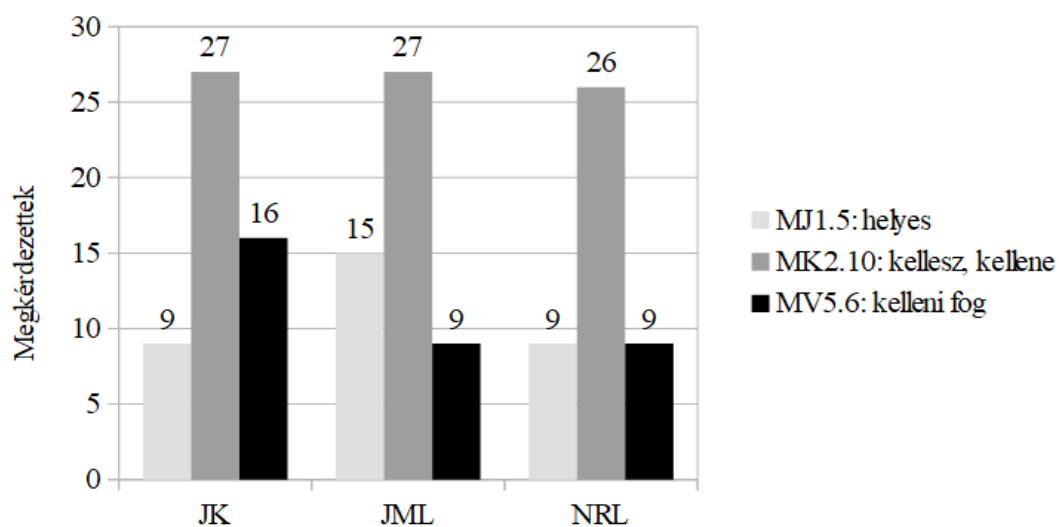
MK2.10 *Kell..... majd nekem egy új füzet.*

Kelleni fog:1 Kellesz: 36 Kellene: 45 nem válaszolt: 8

MV5.6 *Kellesz nekem egy új cipő. : 56 Kelleni fog nekem egy új cipő. : 34*

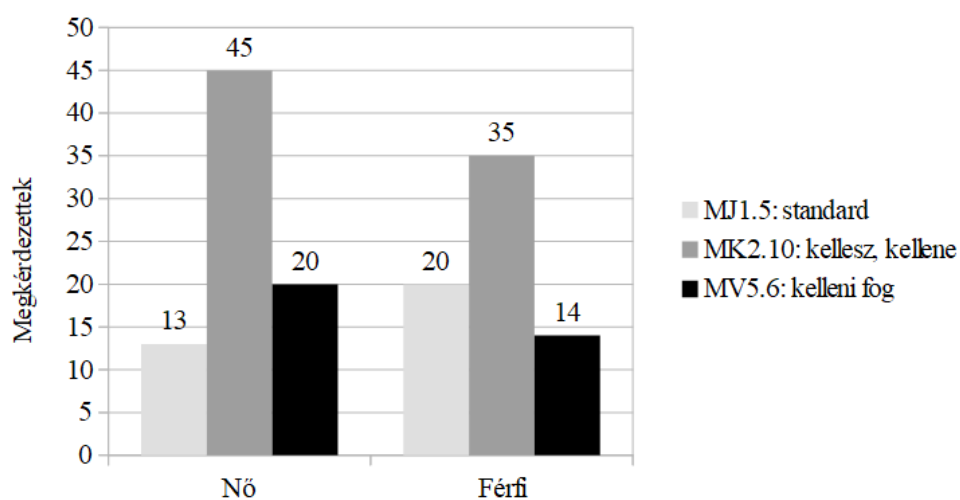
Az adatok azt mutatják, hogy az első feladatban a kontrollkérdésben a standard változatot 90 tanulóból csupán 33-an ítélték helyesnek, a mintának több mint a fele kijavította standard változatot. A mondat kiegészítő feladatban csak egy tanuló alkalmazta a standard formát. A feladat során a *kellesz* és a *kellene* alakok domináltak. Kevesebb arányban oszlott meg a standard és a nem standard válaszok aránya a mondat választó feladatban, azonban itt is a nem standard *kellesz* alakulat mutatkozott meg erőteljesebben.

Az iskola típusonként a válaszok aránya majdhogynem egyenlő mértékben oszlik meg az első két feladatban, érdemes azonban megemlíteni, hogy a tehetséggondozó Nagyberegi Református Líceumot és a Jánosi Mezőgazdasági Líceumot is túlteljesítette a falusi típusú Jánosi Középiskola a standard válaszokat tekintve.

14. ábra. Az iskolatípusok hatása a *kell* állítmány jövő idejének standard és nem standard változópéldányaira

Nemek szerint a minta 50/40 arányban oszlott meg. Így amikor a nemek közötti nyelvi különbségekről beszélünk, figyelembe kell venni, hogy a mintában nagyobb arányban fordultak elő a női adatközlők. Arányaiban tehát egyenlően oszlott meg az MK2.10 -es feladat nem standard válaszai. Azonban jól kimutatható, hogy mondat javító feladatban a férfiak fele fogadta el a standard változatot helyesnek, míg ez a szám jóval kevesebb a női adatközlők körében.

15. ábra. A nemek hatása a *kell* állítmány jövő idejének standard és nem standard változópéldányaira

4.1.9. Az -e kérdőszó szórendi helye

Az -e kérdőszó szórendi helyére vonatkozóan két változópéldányt alkalmaztam:

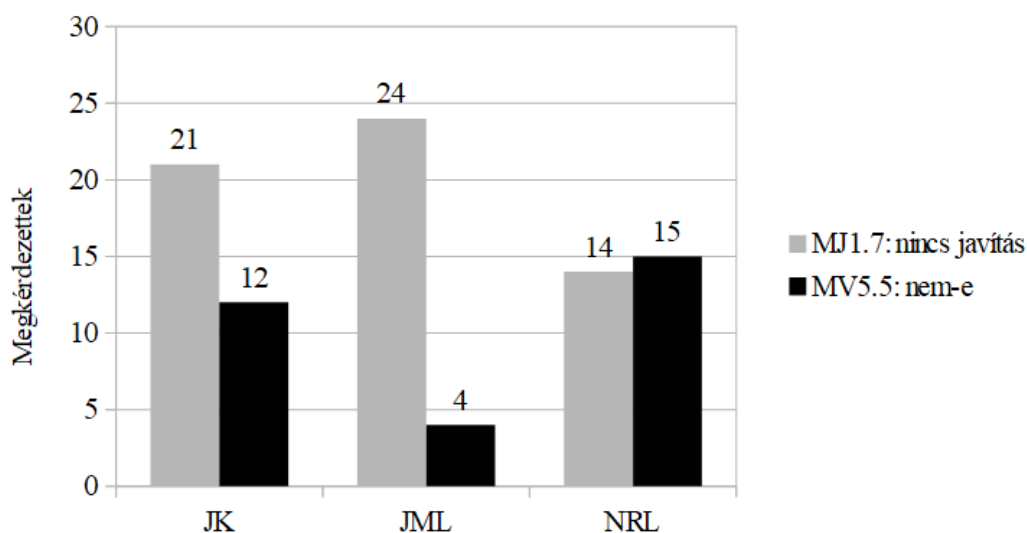
MJ1.7: *Csak azt akarom kérdezni, hogy nem-e jössz te is moziba.*

jónak tartom: 59 rossznak tartom: 31

MV5.5: *Nem-e akarsz te is enni egy fagyit?: 31 Nem akarsz-e te is enni egy fagyit?: 59*

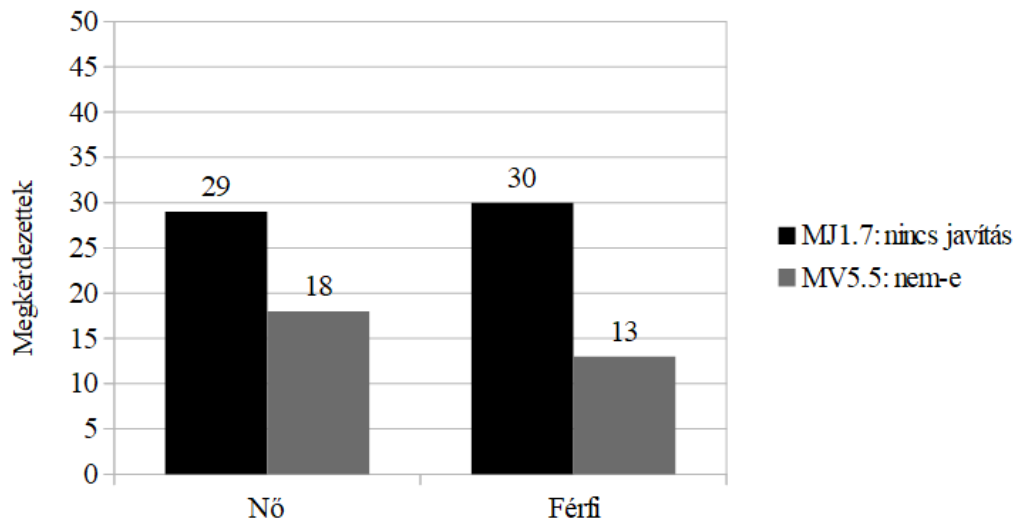
A változó megítélésére vonatkozóan az eredmények azt mutatják, hogy a stigmatizált változatot a minta egyharmada elfogadhatónak tekinti, ugyanakkor mondatválasztás esetén a standard változatot részesítik előnyben.

Összesített eredményekben az iskola típusok a vártnak megfelelően teljesítettek, a tehetséggondozó (NRL) intézmény diákjai produkálták a legtöbb standard változatot. A mondatválasztó feladatban azonban a mezőgazdasági líceum (JML) túlteljesítette az előbb említett intézményt is a standard válaszokat tekintve.

16. ábra. Az iskola típusok hatása az -e kérdőszó nem standard szórendi helyére

Nem mutat szignifikáns eredményt a nemek hatása a vizsgált változóra. Bár arányaiban a nők nagyobb számban javították ki a nem standard változatot, míg a férfiak jobban elfogadták stigmatizált változatát az -e kérdőszónak.

17. ábra. A nemek hatása az *-e* kérdőszó nem standard szórendi helyére

4.1.10. A *hová?* kérdésre felelő *-nál/-nél* helyhatározórag *-hoz/-hez/-höz* helyett (*nálunk/hozzánk*).

A változó vizsgálatára két típusú feladatot alkalmaztam, egy ítéletalkotó és egy mondat választó feladatot:

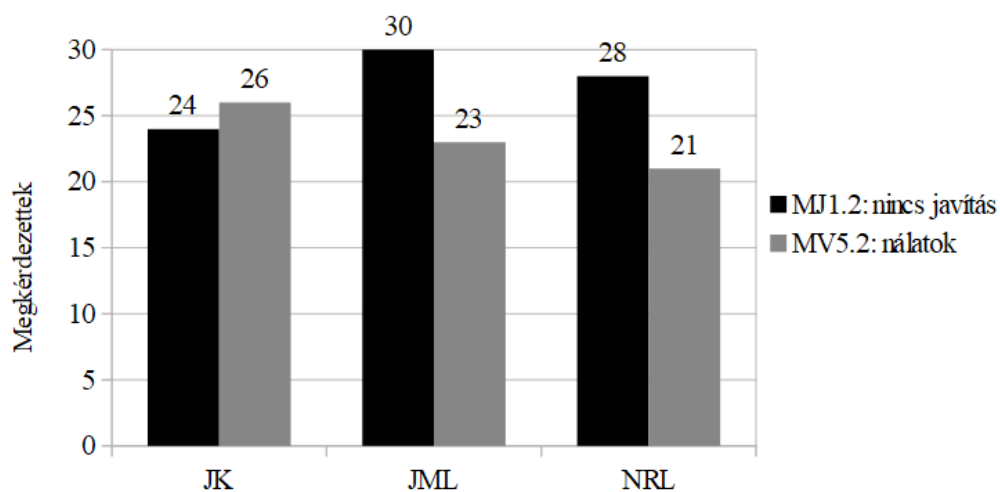
MJ1.2. *Mikor jössz már el nálunk?*

nincs javítás: 82 javítás: 8

MV5.2 *Tegnap voltam nálatok, vagy tegnapelőtt? : 69*

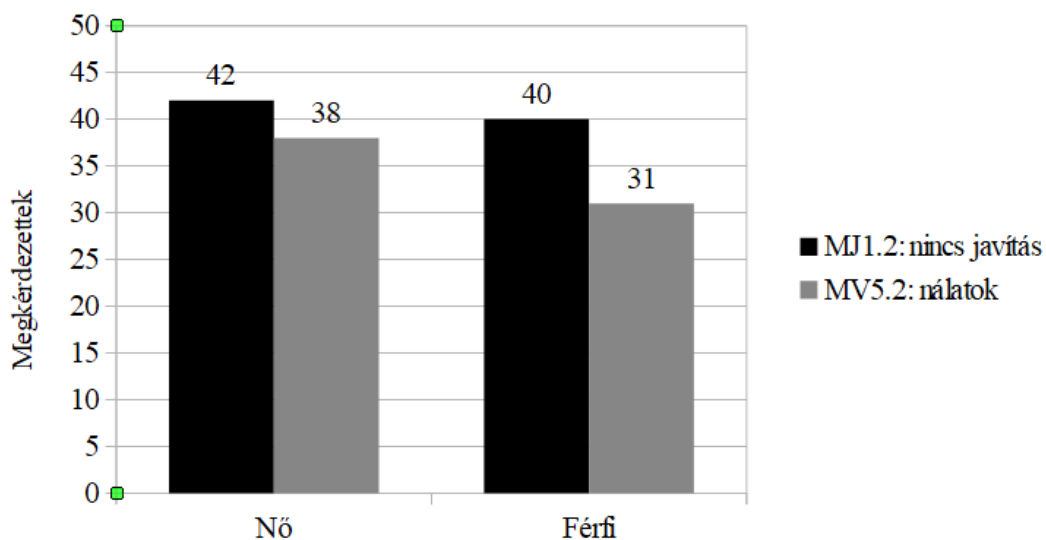
Tegnap voltam hozzátok, vagy tegnapelőtt? : 21

Iskola típusonként nagyon csekély a különbség az intézmények teljesítése között, a mondat javító feladatban mutatkozik némi eltérés. A falusi típusú középiskolában (JK) javították ki a legtöbben a stigmatizált változatot a standard változatra. Az eredmények azt mutatják, hogy ez a változó erőteljesen jelen van mindhárom intézményben.

18. ábra. Az iskola típus hatása a *hová?* kérdésre felelő *-nál/-nél* helyhatározórag *-hoz/-hez/-höz* helyett (*nálunk/ hozzánk*) nem standard változatára

A nemek szerinti megoszlásban arányukat tekintve (50/40) ismét a férfiak hagyták javítatlanul illetve választották a nem standard alakot. Bár az elérések aránya jelentőségét tekintve nem szignifikáns.

19. ábra. A nemek hatása a *hová?* kérdésre felelő *-nál/-nél* helyhatározórag *-hoz/-hez/-höz* helyett (*nálunk/ hozzánk*) nem standard változatára

4.1.11. Analitikus szerkezetek

Az analitikus szerkezetekre vonatkozóan mondat javító (MJ) és mondat kiegészítő (MK) feladatokat alkalmaztam.

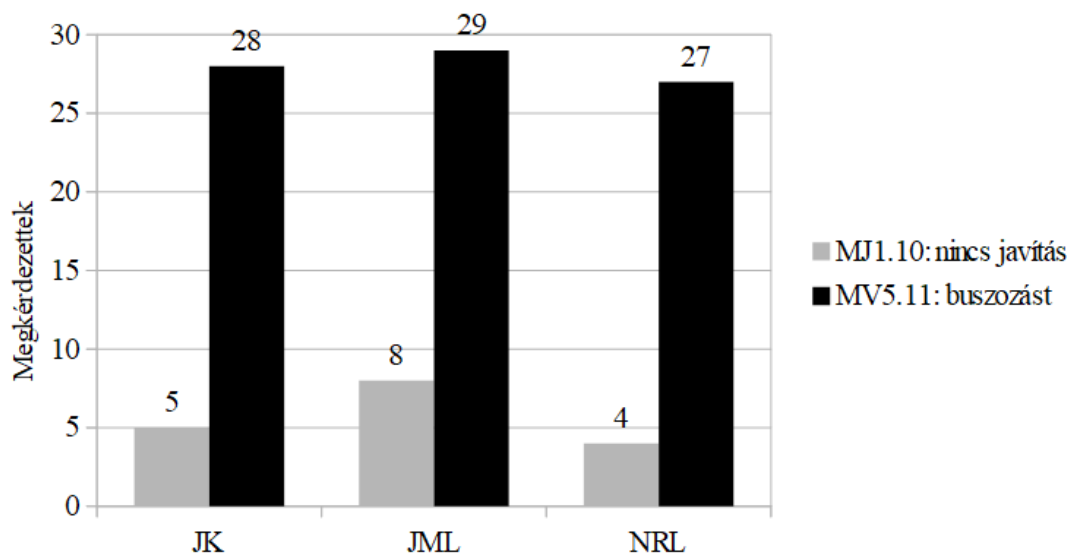
MJ1.10 *Ha szellőztetni akarok, így kérek engedélyt: Ki tudom nyitni az ablakot?*

nincs javítás: 17 javítás: 73

MV5.11 *Unom már ezt a sok utazást busszal. :6*

Unom már ezt a sok buszozást. : 84

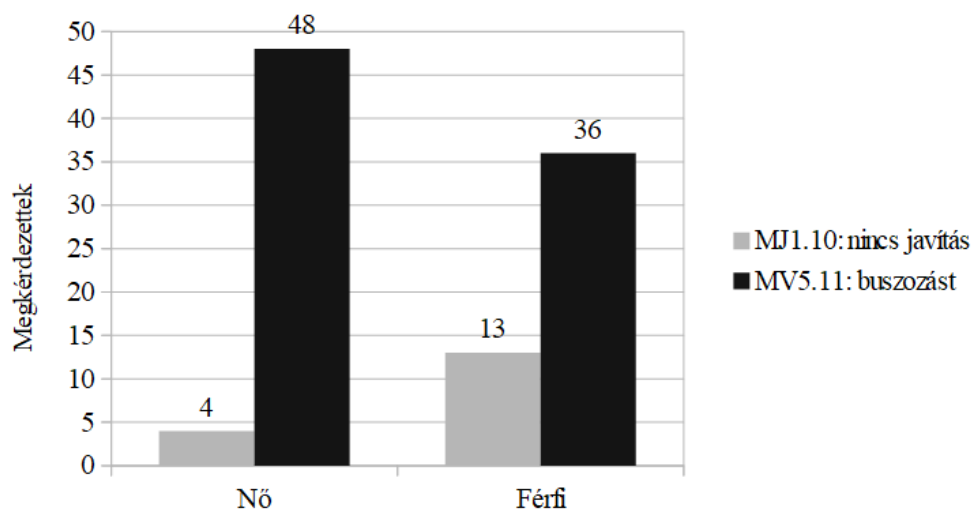
Iskola típusonként a következőképpen oszlott meg a nem standard és a standard válaszok aránya: a legtöbb standard választ a tehetséggondozó (NRL) líceum diákjai produkálták, a mezőgazdasági líceum (JML) diákjai pedig a legtöbb nem standard változót alkalmazták.

20. ábra. Az iskola típus hatása a nem standard és standard analitikus szerkezetekre

A nemekre vonatkozóan arányaikat tekintve a férfiak hagyták javítatlanul az analitikus szerkezeteket, de ez a tendencia csökkent a mondatválasztó feladatban, ahol a nem standard válaszok aránya jóval kevesebb, mint az előző feladatban.

Összesített eredményben az a következtetés vonható le, hogy az analitikus szerkezetek használata nem erőteljes az adott minta diákjainak nyelvhasználatában.

21. ábra. A nemek hatása a nem standard és standard analitikus szerkezetekre

4.1.12. Lexikai kölcsönzések használata

A lexikai kölcsönzések vizsgálatára az eddigiektől eltérő feladattípust alkalmaztam. A standard és a nyelvjárási szóalakat is feltüntettem, így az adatközlők a két lexéma között választhattak.

Összesített eredmények:

MH1: *A biciklim egy hete alatt áll.*

remont: 32 javítás: 58

MH2: *Friss hoztak az üzletbe.*

bulocska: 50 zsemle: 40

MH3: *Tegnap édesanyám vett egy gyufát.*

pácska: 19 csomag: 71

MH4: *Zsuzsa leszidott mert elfelejtettem venni az órába.*

batri: 3 elem: 87

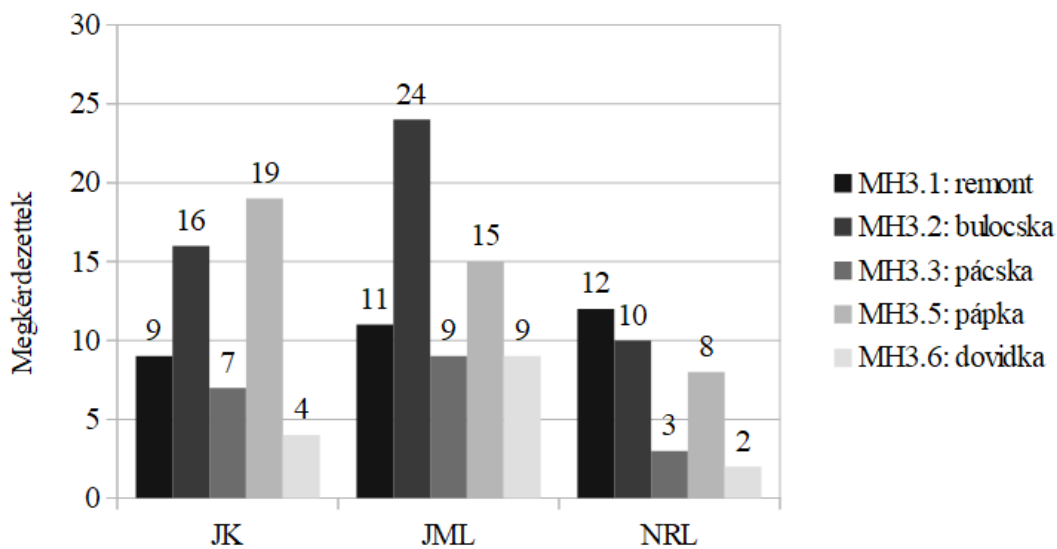
MH5: *Tedd a füzetet a*

pápka: 42 mappa: 48

MH6: *Holnap vinnem kell a suliba egy arról, hogy tegnap orvosnál jártam.*

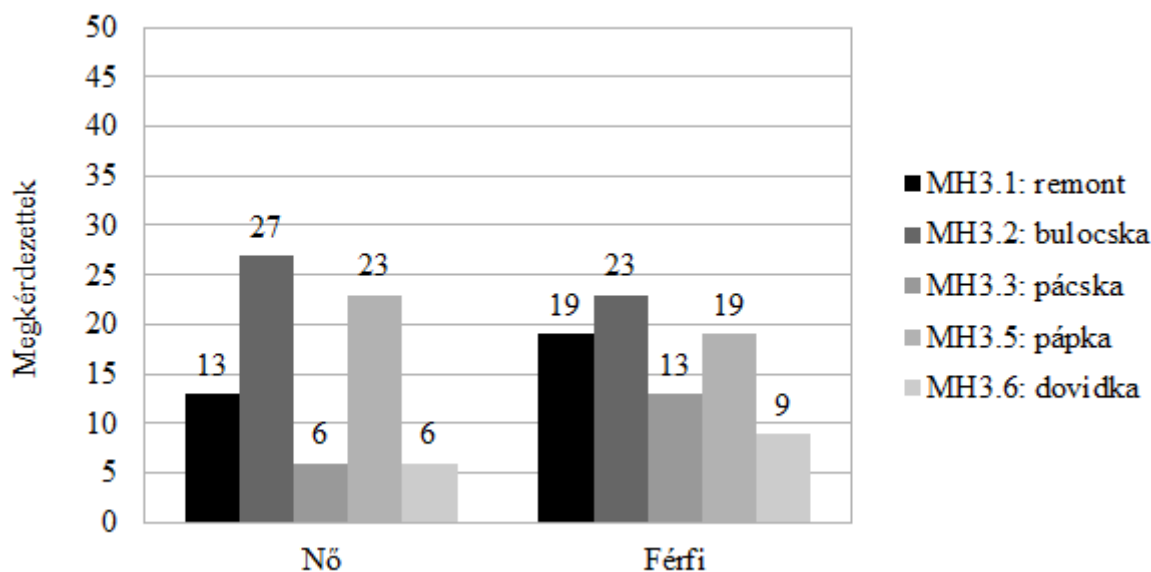
dovidka: 15 igazolás: 75

Az iskola típusonkénti megoszlás azt mutatja, hogy a legtöbb kölcsönzést a mezőgazdasági líceum (JML) diákjai használják. A vártan megfelelően a tehetséggondozó intézmény diákjai (NRL) produkálták a legkevesebb kölcsönzést. Az összesített eredményekből az a következtetés vonható le, hogy a legtöbben a *bulocska* és a *pácska* szavakat használják a vizsgált térségben.

22. ábra. Az iskolatípus hatása a lexikai kölcsönzések megoszlására

A nemek szerint megoszlás összesített eredményei azt mutatják, hogy a férfiak valamivel több lexikai kölcsönzést használnak írásbeli tesztfeladat megoldás közben, mint a nők. Az egyes szavak eloszlásában is mutatkozik némi különbség, például a *remont* és a *pácska* szó használatában.

23. ábra. A nemek hatása a lexikai kölcsönzések használatára

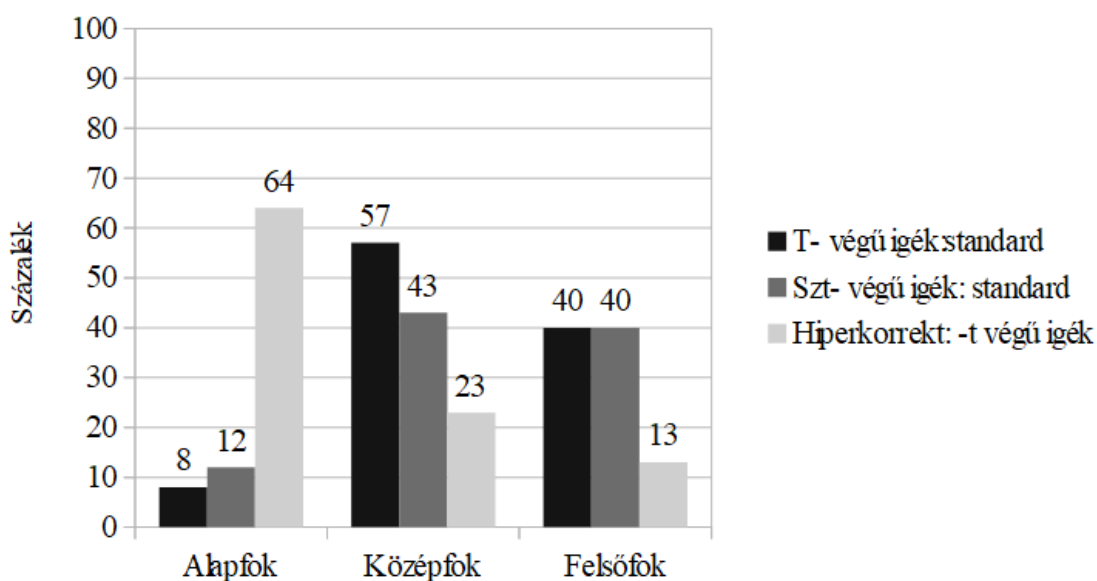
4.2. A szülők iskolai végzettségének hatása a nyelvi változók típusaira

A szülők iskolai végzettségét tekintve a minta rendkívül aránytalanul oszlik meg. E független változó vizsgálatokor százalékszámítást alkalmaztam, így az összesített diagramok azt mutatják, hogy az egyes iskolázottsági fokok arányaiban milyen mértékben oszlik meg a standard és a stigmatizált változók előfordulása.

Alapfok	25
Középfok	47
Felsőfok	15

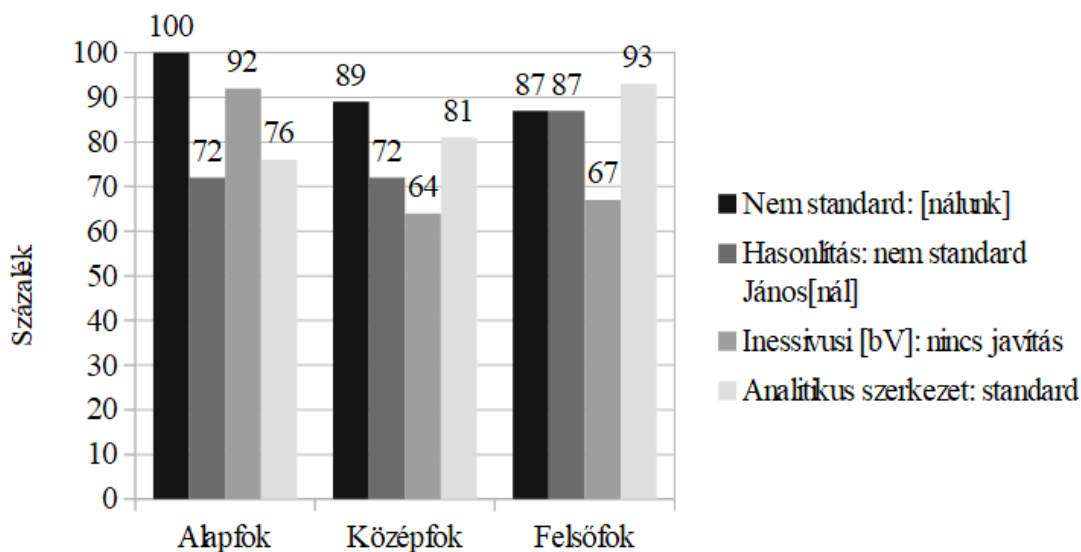
24. ábra. A szülők iskolai végzettségének megoszlása

Az alábbi ábra a *-t/-szt* igealakok standard válaszait, valamint a változó hiperkorrekt alakjait mutatja be a szülők iskolai végzettségének tükrében. Az összesített eredmények azt mutatják, hogy az alapfokkal rendelkező szülők gyerekei kevesebb arányban produkálnak standard válaszokat ennél a változónál és nagyobb arányban használják a hiperkorrekt alakot. Arányait tekintve a középfokú szülők gyerekei magasabb számú standard választ adtak, mint a felsőfokú szülők gyerekei.

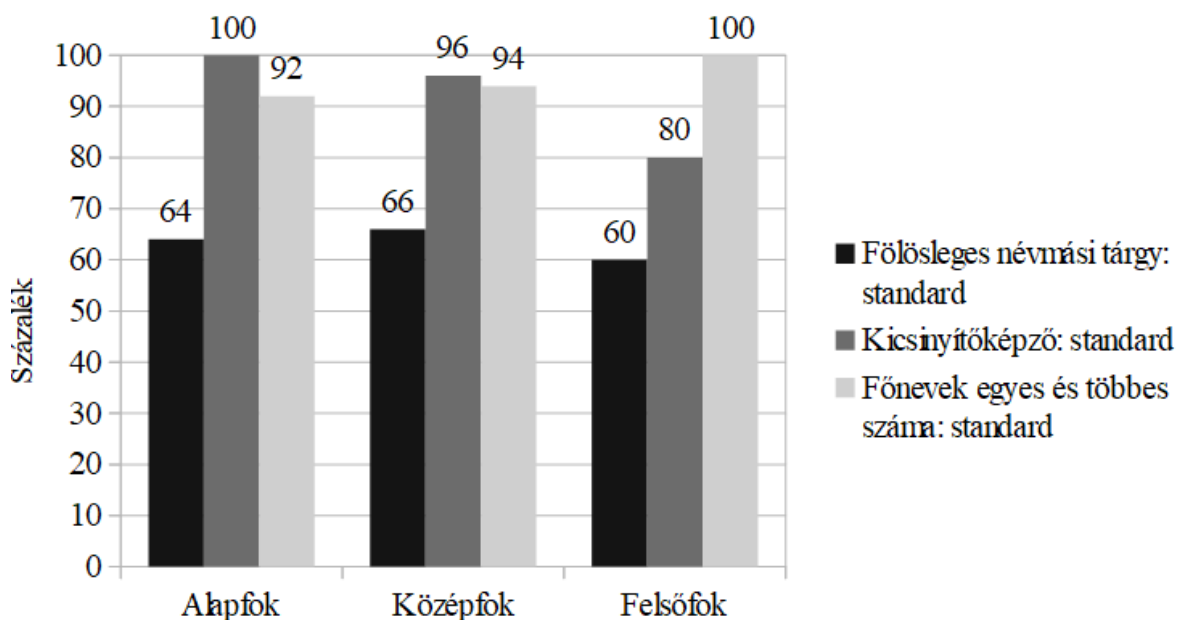
25. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a *-t/-szt* végű igék standard válaszaira, valamint a hiperkorrekt alakokra

A hasonlítás kifejezésére, az inessivusi szerepben használt *-bV* változóra és az analitikus szerkezetekre vonatkozóan a szülők iskolai végzettsége a következőképpen oszlik meg: az összesített eredmények azt mutatják, hogy az alapfokú végzettségű szülők gyerekei nagyobb arányban használják a *nálunk* stigmatizált formát, valamint többen fogadják el az inessivusi szerepben használt *-bV* változót. Az analitikus szerkezeteket illetően a felsőfokú szülők gyerekei produkálták a legtöbb standard választ.

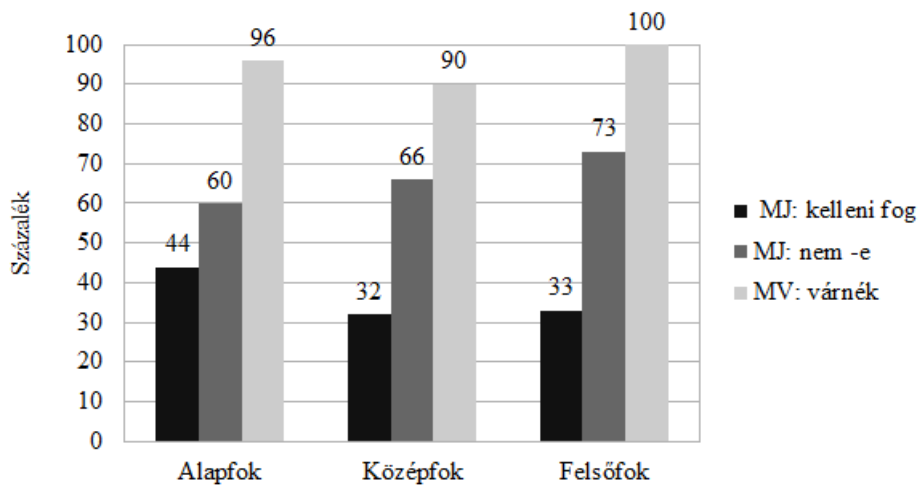
26. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a hasonlítás kifejezésére, az inessívusi szerepben használt *-bV* változóra és az analitikus szerkezetekre.

A fölösleges névmási tárgy, a kicsinyítő képző gyakori használata, valamint a főnevek egyes és többes számának alkalmazás nem mutat szignifikáns hatást a szülők iskolai végzettségével. A standard válaszok a következőképpen oszlanak meg:

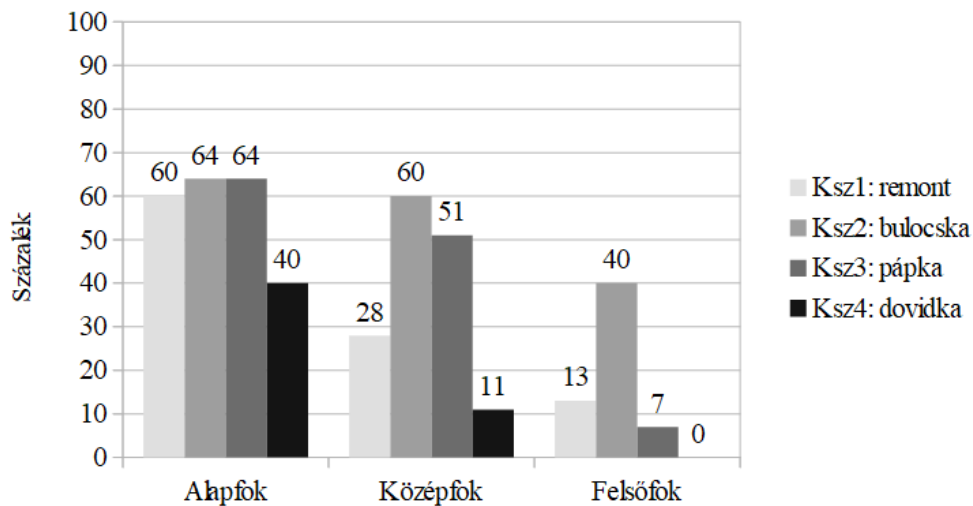
27. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a fölösleges névmási tárgy, a kicsinyítő képző és a főnevek egyes és többes számának standard válaszainak eloszlására

A kell állítmány jövő idejének vizsgálatában a szülők iskolai végzettsége nem mutat szignifikáns hatás. Azonban jól kimutatható különbség van az *-e* kérdőszó szórendi helyének a megítélésében. A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei magasabb százalékban használják a változó standard alakját, mint a középfokú, vagy az alapfokú szülők gyerekei. Az alanyi iktelen ragozás, feltételes módú egyes szám 1. személyű *-nVk* toldalék illeszkedésének az esetében az a következtetés vonható le, hogy az alapfokú szülők gyerekei magasabb arányban használták a változó standard változatát, mint a középfokú szülők gyerekei.

28. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a kell állítmány jövő idejének, az *-e* kérdőszó szórendi helyének és az *-nVk* toldalék illeszkedésének változóira

A lexikai kölcsönzések használatában szignifikáns különbség van az a szülők iskolai végzettségének hatásában. Az ábrán jól látható, hogy nem standard választ tekintve az alapfokkal rendelkező szülők gyerekei adták a legtöbb nem standard választ. A legtöbb standard választ viszont a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei produkálták.

29. ábra. A szülők iskolai végzettségének hatása a lexikai kölcsönzések használatára

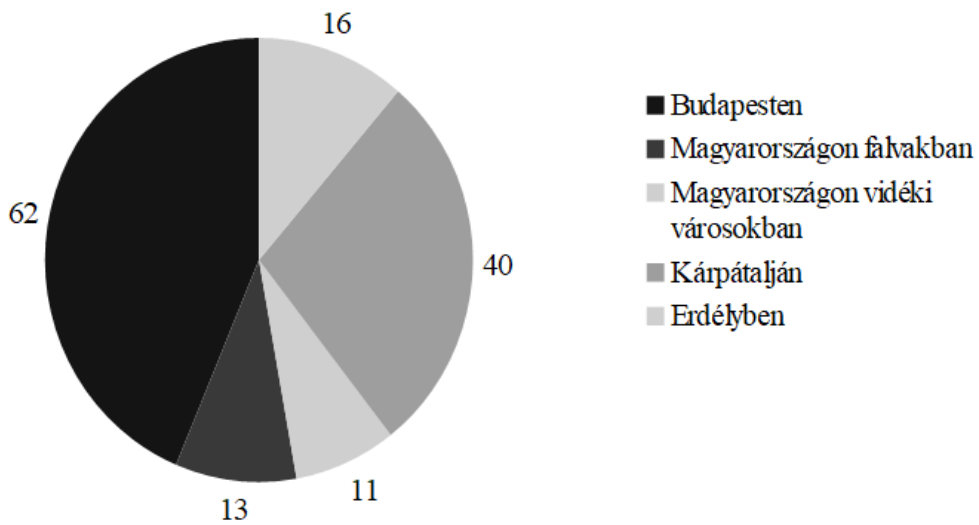
4.3. Attitűd–vizsgálat

A felmérésben két attitűd vizsgálatra vonatkozó kérdés is szerepel. Ezek a kérdések segítenek megérteni az adatközlők válaszainak indíttatásait

K7: Véleményed szerint hol beszélnek a legszebben magyarul?

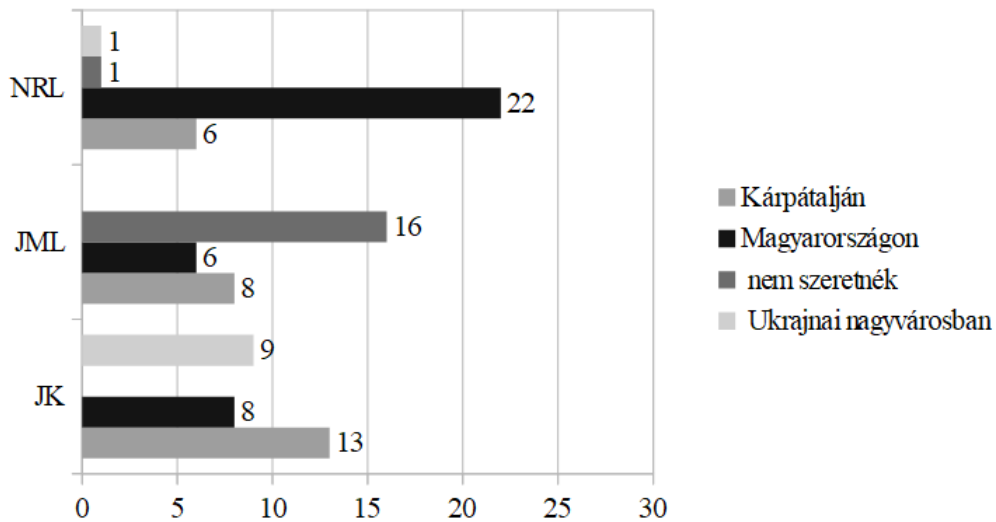
Az összesített eredmények azt mutatják, hogy az adatközlők több mint fele szerint Budapesten beszélnek a legszebben magyarul. Emellett az adatközlők nagy arányban Budapest mellett Kárpátalja mellett tette le a voksát.

Ez az eredmény azt mutatja, hogy saját nyelvváltozatuknál is szebbnek tartják a Magyarországi nyelvhasználatot, ebből következően mindinkább hasonlítani akarnak hozzájuk beszédükben is.

30. ábra. K7: Véleményed szerint hol beszélnek a legszebben magyarul?

A Magyarország irányában való orientáltságot bizonyítja az is, hogy a mintában részt vett tanulók többsége Magyarországon szeretné folytatni a tanulmányait.

31. ábra. A minta megoszlása a továbbtanulási arányokra

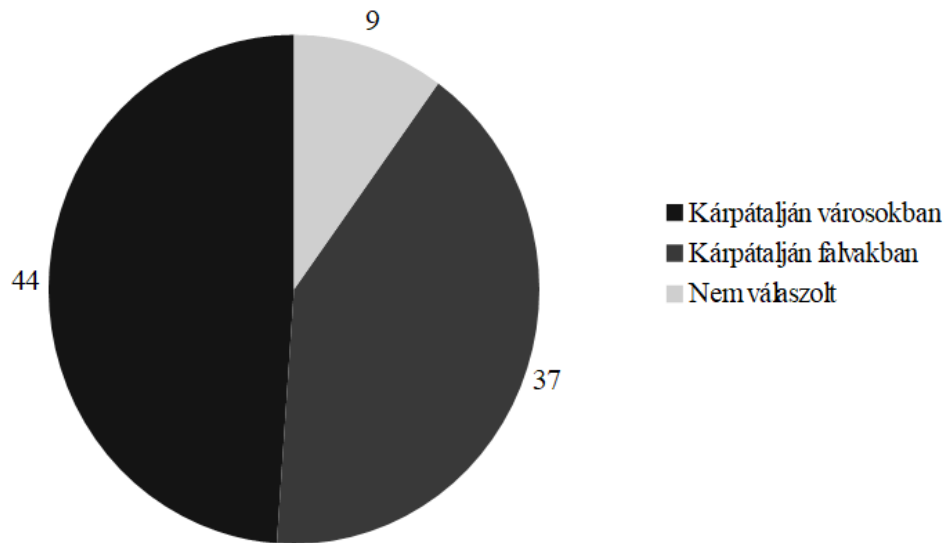
Hasonló tendencia mutatkozik a következő kérdésben is, ahol Kárpátalján belül dönthették el az adatközlők, hogy hol beszélnek szebben magyarul.

Az összesített minta azt mutatja, hogy az adatközlők szerint a városokban szebben beszélnek magyarul, mint a falvakban, bár tanulók jelentős része a falusi beszédet szebbnek tartja.

K8: *Véleményed szerint Kárpátalján hol beszélnek szebben?*

a) Kárpátalján falvakban

b) Kárpátalján városokban

32. ábra. K8: Véleményed szerint Kárpátalján hol beszélnek szebben?

Az attitűd vizsgálatok azt mutatják, hogy az adatközlők egyre jobban orientálódnak Magyarország felé, ez megmutatkozik abban is, hogy a Magyarországi nyelvhasználatot szebbnek tartják, mint a sajátjukat, valamint a továbbtanulási lehetőségek között is Magyarország áll az első helyen.

ÖSSZEGZÉS

Kutatásomban a kárpátaljai magyar anyanyelvű oktatásban megjelenő szemléletváltás hatékonyságát vizsgáltam, a nyelvhasználat társadalmi rétegződésének tükrében, valamint a magyar nyelvhasználatban megjelenő nyelvi változók megítélésének és használatának a kérdését. Három oktatási intézmény összesen 90 egy évvel az érettségi előtt álló tanuló nyelvhasználatán keresztül vizsgáltam a nyelv társadalmi rétegzettségét, a kétnyelvű környezet hatásait, a nyelv változatosságát a nyelvi változást.

Kutatásom kezdetekor az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

A kárpátaljai magyar anyanyelvű nevelésben történő szemléletváltás hatással van a diákok nyelvhasználatára, írásbeli tesztfeladatok megoldása közben a standard nyelvi változókat részesítik előnyben. – ez a hipotézis részben beigazolódott, a korábbi kutatásokkal összevetve magasabb arányban érkeztek standard válaszok.

Szignifikáns különbség van a különböző típusú oktatási intézmények nyelvi ítéletalkotása és megnyilvánulásai között. A standard válaszok aránya nagyobb a magasabb presztízsű tehetséggondozó intézményben. – A változók többségében kimutatható szignifikáns különbség az iskolatípusok között. A legtöbb standard választ csaknem minden változó esetében a tehetséggondozó NRL diákjai produkálták.

A nyelv társadalmi rétegződése kimutatható a minta alapján. A magasabb végzettséggel rendelkező szülők gyerekei jelentősebb arányban használják a nyelvi változók standard változatait. A középfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei pedig magasabb arányban használják a nyelvi változók hiperkorrekt alakjait. – a hipotézis csak részben igazolódott be, több változó esetében nem mutatható ki szignifikáns változás e változó kapcsán, viszont az olyan helyzetekben, ahol jól látható különbségek figyelhetők meg ott mindig a magasabb végzettségű szülők gyerekei adták a legtöbb standard választ.

A lexikai kölcsönzések, valamint a kétnyelvű környezet hatására kialakuló kontaktus jelenségek nagyobb arányban fordulnak elő a kétnyelvű oktatási intézményben. – a hipotézis második rész beigazolódott a kontaktusjelenségek következtében számon tartott jelenségek magasabb arányban fordultak elő a Jánosi Középfokú Iskolában. A hipotézis első fele azonban nem igazolódott be, a legtöbb kölcsönzést a mezőgazdasági líceum diákjai használták.

A kontaktushatás következtében kialakuló változók, mint a főnevek többes számának gyakorisága, a kicsinyítő képző gyakori használata és a fölösleges névmási tárgy használata jelentkezik erőteljesen a vizsgált térségben. – ez a hipotézis beigazolódott az említett változók egyike sem mutatkozik meg erőteljesen a vizsgált populáció nyelvhasználatában.

A legstigmatizáltabb nyelvi változók a suksükölés és a nákolás változói mutatják a legtöbb nem standard választ. – ez a hipotézis nem igazolódott be, a nákozásra vonatkozó kérdése összesített eredményei azt mutatják, hogy vizsgált változó visszaszorulóban van.

IRODALOM

1. Jászó Anna szerk.(1995): *A magyar nyelv könyve*. Budapest: Trezor kiadó. 44-45
2. Balogh Lajos (1993): *Néhány megjegyzés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Magyar Nyelv LXXXIX: 225-229
3. Begerszászi Anikó – Csernicskó István (2004): *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, Poli Print, Ungvár 35-38
1. Beregszászi Anikó – Csernicskó István (2006): *A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződése*. Poli Print, Ungvár 25-45
2. Beregszászi Anikó (2011): *A kárpátaljai magyar anyanyelvi oktatás ideológiai és tantárgypedagógiai szemléletváltásáról*. Modern Nyelvoktatás 2011/1: 32-44
3. Beregszászi Anikó–Csernicskó István (2004): *Egy új iskolatípus, mint társadalmi és nyelvi strukturáló tényező?* Magyar nyelv C/2: 195-203
4. Chambers J.K. (1995): *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and Its Social Significance*. Oxford,Blackwell, 7
5. Csernicskó István (1998): *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*, Osiris Kiadó és MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest. 24-37
6. Csernicskó István szerk. (2003): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász 170-179
7. Csernicskó István szerk.(2010): *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság- Hodinka Antal Intézet, Budapest – Beregszász 16-18
8. G. Varga Györgyi (1963): *Néhány szó a suksük-nyelv mai köznyelvi helyzetéről*. Magyar Nyelv, 59: 221-223
9. Göncz Lajos (2000): *Analitizáló és szintetizáló nyelvi megoldások Kárpát medencei magyar beszélőközösségek körében*. Fórum Társadalomtudományi Szemle 2000/3: 3-18
10. Horváth Katalin–Lizanec Péter (1993): *A kárpátaljai magyar nyelvjárások főbb sajátosságairól*. In: Lizanec Péter–Horváth Katalin szerk. *Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye*, Intermix kiadó, Ungvár-Budapest
11. Kálmán Béla (1966): *Nyelvjárásaink*. Tankönyvkiadó, Budapest
12. Kiefer Ferenc (1998): *Alaktan*.In: É.Kiss Katalin – Kiefer Ferenc- Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest 215
13. Kiefer Ferenc szerk. (2006): *Magyar nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
14. Kontra Miklós – Saly Noémi szerk.(1998): *Nyelvmentés vagy nyelvárulás ? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Osiris, Budapest
15. Kontra Miklós szerk. (1992): *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben*. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest

16. Kontra Miklós szerk. (2003): *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest.
17. Kótyuk István (1995): *Anyanyelvünk peremén*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest
18. Lanstyák István (1998): *A magyar nyelv szlovákiai változatainak sajátosságai*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
19. Lanstyák István (2007): *A nyelvi tévhitekről*. In: Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk. 2007. *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Gramma Nyelvi Iroda- Tinta Könyvkiadó. Dunaszerdahely-Budapest, 154-173
20. Lanstyák István és Szabó Mihály Gizella (1997): *Magyar nyelvhasználat- iskola-kétnyelvűség*. Pozsony, Kalligramm Könyvkiadó, 15
21. MMNyR. I-II. Tompa József szerk. *A mai magyar nyelv rendszere* I.(1969), II (1970) Akadémiai Kiadó, Budapest.
22. NyKk. I-II. Grétsy László és Kovalovszky Miklós szerk. *Nyelvművelő kézikönyv* I. (1983), II.(1985). Akadémiai Kiadó, Budapest. 618
23. NymKsz. Grétsy László és Kemény Gábor szerk.(1996). *Nyelvművelő kézisótár*. Auktor Könyvkiadó, Budapest
24. Pléh Csaba (1990): *A stigmatizáció és a hiperkorrekció dinamikájáról*. In: Balogh Lajos – Kontra Miklós szerk. *Élőnyelvi Tanulmányok*, 55-75. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
25. Sándor Klára (2001): *Nyelvművelés és ideológia*. In: Sándor Klára (szerk.) *Nyelv és hatalom nyelvi jogok és oktatás. Tanulmányok a Bolyai Nyári Akadémia előadásaiból*. Apáczai Csere János Pedagógusok Háza Kiadója, Csíkszereda 9-58
26. Szépe György (2001): *Nyelvpolitika: múlt és jelen*. Iskolatúra, Pécs.
27. Trudgill Peter (1997): *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*. JGYTF Kiadó, Szeged.
28. Váradi Tamás (2003): *A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú*. In: Keifer Ferenc szer. *A magyar nyelv kézikönyve*, Akadémiai Kiadó, Budapest 339-359
29. Wardhaugh, Ronald (1995): *Szociolingvisztika*. Osiris- Századvég Budapest.

c) valamelyik Ukrajnai nagyvárosban d) Kárpátalján

- 9) Édesapád iskolai végzettsége: a) alapfokú (általános iskola)
b) középfokú (középiskola/ technikum/ gimnázium)
c) felsőfokú (főiskola/ egyetem)

Foglalkozása..... Nemzetisége.....

Születési helye: Anyanyelve:

- 10) Édesanyád iskolai végzettsége: a) alapfokú (általános iskola)
b) középfokú (középiskola/ technikum/ gimnázium)
c) felsőfokú (főiskola/ egyetem)

Foglalkozása: Nemzetisége:

Születési helye: Anyanyelve:

- 11) Az ukrán nyelvtudásodat az alábbi skálán hányasra értékelnéd? (Ahol az 5 a nagyon jól tudok, 1 az egyáltalán nem tudok)

5 4 3 2 1

- 12) A magyar nyelvtudásodat az alábbi skálán hányasra értékelnéd? (Ahol az 5 a nagyon jól tudok, 1 az egyáltalán nem tudok)

5 4 3 2 1

I. Jónak tartod-e az alábbi mondatokat? Ha nem, javítsd őket úgy, ahogyan szerinted jók lennének.

1.1. Kérem nyitja ki az ajtót, be szeretnék menni!

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.2. Mikor jössz már el nálunk?

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.3. Ez a fiú nagyobb Pétertől.

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.4. Ha Béla rosszul válogassa meg a barátait, pórul jár.

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.5. Kelleni fog neked a levesből?

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.6. Ott van a szék a sarokba.

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.7. Csak azt akarom kérdezni, hogy nem-e jössz te is moziba.

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.8. Mikor osszák már el a kártyát?

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.9. Én nem tudnék úgy viselkedni, mint te.

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.10. Ha szellőztetni akarok, így kérek engedélyt: Ki tudom nyitni az ablakot?

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.11. Mikor jössz már el nálunk?

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

1.12. Friss bulocskát hoztak az üzletbe.

a) jónak tartom

b) rossznak tartom, jobb így:

II. Írj a pontok helyére odaillő végződést vagy szót!

1. Szívesen táncol..... veled – mondta Péter Tamarának.

2. Azt akarom, hogy ő nyi..... ki az ajtót.
3. Én látom az összefüggéseket, de ő nem lát..... .
4. Éva idősebb János....., hiszen a nővére.
5. Attila mindig időben megcsinálja a leckét, Mónika pedig mindig elhala..... másnapra.
6. A középiskolánk.....sok szakképzett pedagógus van.
7. Pali beteg, lát.....meg őt.
8. Tegnap a barátnőm kifestette a körm..... .
9. Boldogan elvállal..... én is valamilyen feladatot.
10. Kell..... majd nekem egy új füzet.

III. Helyettesítsd be az alábbi mondatokba az itt felsorolt szavak valamelyikét!

csomag, remont, batri,páпка, javítás, zsemle, elem, bulocska, pácska, igazolás, mappa, dovidka

A biciklim egy hete..... alatt áll.

Friss..... hoztak az üzletbe.

Tegnap édesanyám vett egy..... gyufát.

Zsuzsa leszidott mert elfelejtettem..... venni az órába.

Tedd a füzetet a

Holnap vinnem kell a suliba egy arról, hogy tegnap orvosnál jártam.

IV. Milyen nyelven végzed az alábbi tevékenységeket?

	magyar	ukrán	orosz	egyéb
Közösségi oldalak használata				
Internetes oldalak böngészése				
Újság-olvasás				
TV-nézés				
Könyv-olvasás				
Filmnézés az interneten				
Zene-hallgatás				

V. Az alábbi mondatok közül karikázd be azt, amelyiket természetesebbnek érzed.

1. a) Ha lenne időm, várnák még egy kicsit.
b) Ha lenne időm, várnék még egy kicsit.

2. a) Tegnap voltam nálatok, vagy tegnapelőtt?
b) Tegnap voltam hozzátok, vagy tegnapelőtt?

3. a) A jó testvérek mindig igazságosan osszák el a csokit.
b) A jó testvérek mindig igazságosan osztják el a csokit.

4. a) Okosabb vagyok tőled.
b) Okosabb vagyok nálad.

5. a) Nem-e akarsz te is enni egy fagyit?
b) Nem akarsz-e te is enni egy fagyit?

6. a) Kellesz nekem egy új cipő.
b) Kelleni fog nekem egy új cipő.

7. a) Tudnék én jobban is tanulni, ha akarnék.
b) Tudnák én jobban is tanulni, ha akarnák.

8. a) Éhes vagy, kis bogaram? Adjak egy kis kenyérlát?
b) Éhes vagy, kis bogaram? Adjak egy kis kenyéret?

9. a) Nézd, milyen szép banánokat árulnak az üzletben!
b) Nézd, milyen szép banánt árulnak az üzletben!

10. a) Unom már ezt a sok utazást busszal.
b) Unom már ezt a sok buszozást.

11. a) Hahó! Itt vagyok! Látsz engem?
b) Hahó! Itt vagyok! Látsz?
12. a) Tegnap láttalak a tévében.
b) Tegnap láttalak téged a tévében.
13. a) Az előbb a ti kezetekben volt labda.
b) Az előbb a ti kezeitekben volt a labda.
14. a) Észrevettem, hogy figyel engem.
b) Észrevettem, hogy figyel.
15. a) Írnék egy levelet neked is, de elfáradt a kezem.
b) Írnák egy levelet neked is, de elfáradt a kezem.

VI. Olvasd el az alábbi szöveget, majd húzd alá azokat a szavakat, amelyek többféle módon és alakban kifejezhetők nyelvünkben, javítsd ki őket úgy, ahogyan jobbnak gondolod.

Tegnap sétálunk a parkba Péterrel, mikor lássuk, hogy a kutyák megtámadtak egy nénit.

– Fussunk gyorsan oda! – kiáltotta Péter. – Meglássuk, mit tehetünk a néniér.

– Futnák én, ha nem fájna a lábam -mondtam én.

A kávézóba indultunk, de én az esetet látva javasoltam, halasszuk el a fagyizást későbbre. Odasiettünk. A néni jajgatva mutatta vérző lábait.

– Meg tudnátok mutatni a kórházba vezető utat? – kérdezte a néni.

Természetesen megmutattuk neki az utat, és még azt is megvártuk, hogy egy szesztra elkísérje az orvoshoz.

VII. Véleményed szerint hol beszélnek a legszebben magyarul?

1. Budapesten	6. Magyarországon vidéki városokban
2. Magyarországon falvakban	7. Vajdaságban (Szerbia)
3. Burgenlandban (Ausztria)	8. Kárpátalján (Ukrajna)
4. Erdélyben (Románia)	9. Muravidéken (Szlovénia)
5. Felvidéken (Szlovákia)	

VIII. Véleményed szerint Kárpátalján hol beszélnek szebben?

a) falvakban, pl. b) városokban, pl.

IX. Van különbség a településed és a szomszéd település magyar beszéde között?

a) nincs b) van, pl.

.....

